

Aki Nurkkala

VERTAILEVA TIEDONHAKU MUSIIKKIAINEISTOSSA

Kirjastotyöntekijöiden ja asiakkaiden tiedonhaut Finnassa

VERTAILEVA TIEDONHAKU MUSIIKKIAINEISTOSSA

Kirjastotyöntekijöiden ja asiakkaiden tiedonhaut Finnassa

Aki Nurkkala
Opinnäytetyö
Kevät 2021
Kirjasto- ja tietopalveluala
Oulun ammattikorkeakoulu

TIIVISTELMÄ

Oulun ammattikorkeakoulu
Kirjasto- ja tietopalvelun koulutusohjelma

Tekijä: Aki Nurkkala

Opinnäytetyön nimi: Vertaileva tiedonhaku musiikkiaineistossa

Työn ohjaaja: Teija Harju

Työn valmistumislukukausi ja -vuosi: Kevät 2021

Sivumäärä: 51 + 2

Opinnäytetyön aiheena oli kirjastotyöntekijöiden ja asiakkaiden tiedonhakumenetelmät Outi.finna.fi tietokannassa. Opinnäytetyössä selvitetään miten kirjastotyöntekijöiden ja asiakkaiden tiedonhakutavat poikkeavat toisistaan. Opinnäytetyössä selvitetään myös minkälaisia ongelmia asiakkaat kohtaavat tiedonhakutilanteissa, ja mitä hakuominaisuuksia asiakkaat käyttävät aineistoa hakiesaan. Työn tilaajana toimi Oulun kaupunginkirjasto.

Opinnäytetyö tehtiin kvalitatiivisena tutkimuksena, jossa käytettiin tutkimusmenetelmänä diskurssi-analyysiä ja teemahaastattelua. Tutkimusaineisto koostui videotallenteista ja niiden havainnoinnista. Opinnäytetyön tietoperustassa käsitellään tiedonhakua, kirjastojen tietojärjestelmiä, musiikkikirjastoja ja musiikkiaineistoa. Opinnäytetyön tietoperustan lähteenä on käytetty suurimmaksi osaksi kirjastoalan painettua kirjallisuutta. Näistä mainittakoon Heikki Poroilan teos *Asiakasta ajatellen*, sekä Pirjo Tuomen ja Jarmo Saartin toimittama teos *Kirjastojärjestelmät vai kirjastot ilman tietojärjestelmää* sekä Ari Haasion *Löydä!* -tiedonhakuoppaat.

Tutkimuksessa ilmeni, että kirjastotyöntekijöiden ja asiakkaiden tiedonhakutavoissa löytyy jonkin verran eroavaisuuksia Outi.finna.fi tietokannassa. Erityisesti kirjastotyöntekijöiden ja asiakkaiden välillä poikkeavuuksia havaittiin asiasanojen käytössä ja teostietojen tarkistamisessa. Tiedonhaku-tehtävissä asiakkaille tuotti vaikeuksia hakusanojen runsas käyttö, kirjoitusvirheet, ja hakutulosten suuri määrä, jolloin ei pystytty tunnistamaan relevantteja teoksia.

Asiasanat: Finna, musiikkikirjastot, tiedonhaku, kirjastojärjestelmät, musiikkikirjastotyö, Outi-kirjastot

ABSTRACT

Oulu University of Applied Sciences
Library- and information sciences

Author: Aki Nurkkala

Title of thesis: Comparative information retrieval in music material

Supervisor: Teija Harju

Term and year when the thesis was submitted: Spring 2021

Number of pages: 51 +2

The topic of the thesis deals with library information retrieval methods between library staff and customers in the Outi.finna.fi database. In this thesis it is examined how information retrieval methods of library staff and customers differ from each other. Furthermore, it is also discussed what kind of problems customers encounter in information retrieval situations and what search features customers use when retrieving material. The commissioner of the thesis is the Oulu City Library.

The research method applied for the study was qualitative research. Discourse analysis and thematic interview were used as the main research methods. The research material consisted of video recordings and the author's observations. The theoretical background of the thesis comprised information retrieval, library systems, music libraries and music material. Mostly printed material of the library sector was used as the source of the theoretical background.

The study revealed that there are some differences in the information retrieval methods between library staff and customers in the Outi.finna.fi database. Dissimilarities were found between library staff and customers in the use of index terms and in the revisions of work information. Customers encountered difficulties with high keyword usage, misspellings and a large number of search results, thus making it impossible to identify relevant works.

Keywords: Finna, music libraries, information retrieval, library systems, music library work, Outi-libraries

SISÄLLYS

1	JOHDANTO	7
2	TIEDONHAKU	9
2.1	Tietokannat.....	10
2.2	Tiedonhankinnan prosessi.....	10
2.3	Tiedonhaun arviointi	12
2.4	Haun tarkentaminen	12
2.5	Boolean operaattorit	13
3	KIRJASTOJEN TIETOJÄRJESTELMÄT	15
3.1	Koha kirjastojärjestelmä	16
3.2	Finna	17
4	MUSIIKKIAINEISTO KIRJASTOISSA.....	20
4.1	Musiikin tiedonhaku	21
4.2	Musiikkikirjaston asiakkaat	22
4.3	Nuottijulkaisut musiikkikirjastoissa.....	23
4.4	Äänitteet tallennusmuotona	24
4.4.1	Analogiset äänilevyt	25
4.4.2	Analogiset ääninauhat	25
4.4.3	Digitaaliset äänilevyt	25
4.4.4	Verkkomusiikki	26
4.4.5	Moniviestimet	26
4.4.6	Äänitteiden suosio vuonna 2021	27
5	TUTKIMUS	28
5.1	Tutkimuskysymykset	28
5.2	Tutkimusmenetelmät	28
5.2.1	Diskurssianalyysi	29
5.2.2	Teemahaastattelu	29
5.2.3	Havainnointi	30
5.3	Tutkimuksen toteutus	31
5.4	Haastattelujen litterointi	32
6	TUTKIMUSTULOKSET	34
6.1	Yksinkertainen tiedonhaku	34

6.2	Rajauksien käyttö tiedonhaussa	35
6.3	Usein esiintyvä hakusana ja haku tekijän mukaan	37
6.4	Nuottihaku	39
6.5	Klassisen musiikin haku aineistotyyppin ja esittäjän perusteella	41
6.6	Tiedonhakutehtävissä tehdyt toimenpiteet numeroina.....	43
7	JOHTOPÄÄTÖKSET	45
8	POHDINTA	47
	LÄHTEET.....	48
	LIITTEET	

1 JOHDANTO

Keväällä 2021 tiedonhakupalvelu Finna.fi verkkosivusto tarjoaa pääsyn 11 arkiston, 77 museon ja 80 kirjaston tai kirjastokimpan kokoelmätietoihin sekä digitaalisiin aineistoihin. Finna.fi kokoaa siis muistiorganisaatioiden aineistotietoja yhden tiedonhakupalvelun alle. Finna toimii myös asiakasliittymänä kirjaston asiakkaille, jossa voi esimerkiksi varata aineistoa ja uusia omia lainoja. Huhtikuussa 2021 Finna.fi:stä löytyi yli 16 miljoonaa aineistotietoa. Finnaa ylläpitää ja kehittää Kansalliskirjasto.

Tämän opinnäytetyön tavoitteena on lisätä Oulun kaupunginkirjaston työntekijöiden ymmärrystä siitä, kuinka asiakkaat toimivat verkossa tiedonhakutilanteissa, kun kysymyksessä on musiikkiaineisto. Opinnäytetyöni tutkii ja vertailee kirjastotyöntekijöiden ja asiakkaiden tiedonhakukäyttäytymistä musiikkiaineiston osalta tiedonhakupalvelu Finnassa OUTI-verkkokirjastossa.

Opinnäytetyön toimeksiantajana toimi Oulun kaupunginkirjasto. Heistä *”olisi mielenkiintoista tutkia sitä, miten hyvin asiakkaat osaavat löytää tietoa Finnan kautta, varsinkin musiikkiaineiston suhteen, ja miten se taas vertautuu kirjaston työntekijöiden tiedonhakuun”*. Tutkimusmenetelmäksi valikoitui kvalitatiivinen tutkimus, jossa käytin menetelmänä diskurssianalyysiä ja teemahaastattelua, koska ne soveltuvat hyvin tämänkaltaisen ilmiön tutkimiseen. Tutkimusaineisto koostui tallenteista ja omista havainnoinneistani.

Tärkeimpiä tarkasteltavia asioita ovat etenkin asiakkaiden hakuominaisuuksien, rajauksien sekä hakusanojen käyttö. Tutkimuskysymykset ovat:

- Mitä keskeisiä ongelmia asiakkaat kohtaavat hakiessaan musiikkiin liittyviä dokumentteja?
- Mitä hakuomaisuuksia ja hakusanoja asiakkaat käyttävät hakiessaan musiikkiin liittyviä dokumentteja?
- Miten asiakkaiden tiedonhaku eroaa kirjastotyöntekijöiden tiedonhausta?

Tutkimusaineisto kerättiin vuoden 2021 keväällä. Tutkimusta varten löydettiin viisi Oulun kaupunginkirjaston työntekijää, sekä viisi muuta henkilöä, joita kutsutaan tässä opinnäytetyössä ”asiak-

kaiksi” ja joille tiedonhaut kirjastojen tietokannoissa eivät ole arkipäiväistä. Tutkimusaineisto kerättiin Microsoft Teams -alustaa käyttäen. Tämä tarkoitti sitä, että koehenkilöt jakoivat näyttöruutunsa samalla kun he suorittivat hakutehtäviä Outi.finna.fi:ssä. Tiedonhaut tallennettiin Teams-sovelluksesta löytyvällä tallennustoiminnolla ja tallenteet analysoitiin jälkikäteen. Tiedonhakutehtäviä oli yhteensä viisi, joista osa oli vaativampia kuin toiset. Tiedonhakutehtävien jälkeen koehenkilöt myös haastateltiin suullisesti etukäteen laadittujen kysymysten pohjalta.

2 TIEDONHAKU

Hakua tehtäessä on tärkeää osata määrittää mitä etsii, rajata hakua ja muotoilla sitä mahdollisimman tarkasti. Tämä tarkoittaa käytännössä hakutermien ja rajauksien ideoimista, sekä pohdintaa siitä, mitä hakupalvelua käytämme. Parhaimpaan, nopeimpaan ja luotettavimpaan hakutulokseen pääsee, kun pohtii etukäteen mitä hakee, mistä hakee ja miten hakee. Google on laadukas hakukone ja sen käyttö on monesti suotavaa, mutta se ei läheskään kata kaikkea verkossa olevaa tietoa. Taitavan tiedonhakijan tarvitsee osata Googlen lisäksi myös muutaman muun hakupalvelun keskeiset ominaisuudet. Näitä ovat esimerkiksi aihehakemistot, tietokannat ja erikoishaut. Lähdekriittisyys ja tiedonhaun hallinta ovat tärkeä osa informaatiolukutaitoa, jota voidaan pitää tietoyhteiskunnan kansalaistaitona. (Haasio 2015, 12.) Taitavan informaatiolukutaidon vaatimat tiedonhankintataidot tarkoittavat kykyä:

1. havaita tiedonhallinnan prosessin merkitys tutkivassa oppimisessa
2. osata käyttää tietoa eettisesti ja noudattaa tekijänoikeuksia sekä aineistojen käyttöoikeuksia
3. tarkastella lähdekriittisesti tietoaineistoja
4. hankkia tietoa käyttäen monipuolisesti eri strategioita ja työkaluja
5. käyttää ja identifioida tieteellisen vuorovaikutuksen tapoja tiedon tuottamisessa ja jakamisessa

(Lappeenrannan tiedekirjasto 2020, viitattu 25.2.2021.)

Tiedonhaun tunteminen, tiedontarpeen yksilöllistäminen ja tiedonlähteiden löytäminen ovat informaatiolukutaidon ensisijaisia osaamisalueita. Tiedonhankintakanava, tiedonlähde ja dokumentti ovat puolestaan tärkeimmät käsitteet tiedonhankinnassa. Tiedonhankintakanavalla tarkoitetaan sitä mekanismia, jolla päästään olennaiseen lähteeseen kiinni. Muun muassa internet ja kirjasto ovat tiedonhankintakanavia, sillä niiden kautta pääsee käsiksi tietoon, mutta ne eivät sinänsä itse ole lähteitä. (Haasio 2015, 13.) Tiedonhaku pohjautuu sanoihin ja kieleen. Niiden käyttöä pyritään hallitsemaan esimerkiksi asiasanastojen avulla kirjastossa. (Tastula 2012,116.)

2.1 Tietokannat

Tietokanta on kokoelma jotakin sisältöjä kuvaavia tietoja, joita käyttää yksi tietojärjestelmä tai useampi. Tietokantaan sisältyy tietyn aihealueen informaatiota ja se on aina rajallinen. Tietokannoissa voi yleensä käyttää rajoituksia. Useasti ne ovat aika, paikka, kieli, maa ja julkaisutyyppi. Tunnuksimaista tietokannoille on se, että ne ovat tietyn tuottajan tekemiä sekä tarkoin määriteltyjä kokonaisuuksia, joiden sisältöä valvotaan. Tietokannoissa on aina hakukone, joka on suunniteltu juuri kyseisestä tietokantaa varten. Jokaisessa hakukoneessa on sen lisäksi omat hakuominaisuudet, jotka perustuvat tietokannan luonteeseen. (Haasio 2015, 14–15.)

Tietokannat on tehty mahdollistamaan tietojen tallentamista, hakemista, muokkaamista ja poistamista yhdessä tietojenkäsittelytoimintojen kanssa. Lajittelukomentojen ja asiasanojen avulla tietokantojen käyttäjät voivat etsiä, järjestää, ryhmittää ja valita tietueiden kentät hakemaan raportteja tietyistä tietojoukoista. Suurimmat tietokannat ovat yleensä valtioiden virastoiden, liike-elämän järjestöiden ja yliopistojen ylläpitämiä. Viitetietokannat sisältävät bibliografioita tai hakemistoja, jotka toimivat oppaina tietojen sijaintiin, kuten kirjoihin, aikakauslehtiin tai muuhun julkaistuun kirjallisuuteen (Encyclopædia Britannica 2021, viitattu 19.3.2021.)

2.2 Tiedonhankinnan prosessi

Perinteisesti tiedonhankinnalla tarkoitetaan toimintaa, joka kumpuaa tiedontarpeesta. Tiedonhankinta etenee prosessina. Tiedonhankinnan tärkeimpänä tarkoituksena on erottaa relevantteja tiedonlähteitä ja kanavia, valita niistä otollisimmat ja siirtää mielenkiinto näille lähteille ja kanaville. Tiedonhankintaa tekevällä on ennestään käsitys asiasta tai ongelmasta, johon tiedonhankinta tulee kohdistumaan. Mikäli yksilöllä ei ole näistä etukäteen käsitystä, on mahdotonta arvioida, riittääkö hänen ennestään tietämä tieto ongelman ratkaisemiseen, mitä tietoa tarvitaan lisää ja mistä lähteistä tietoa kannattaa lähteä hakemaan. Tiedonhankinnan kohteeksi valitaan siis silloin dokumentit, aineistot ja tietosisällöt, joita yksilö ei ole vielä löytänyt tai saanut haltuunsa. Kaikkea tietoa ei kuitenkaan hankita suunnitellusti, vaan joskus siihen törmätään sattumalta tilanteissa, joita ei osata ennalta aavistaa. Tällaisissa tapauksissa tiedonhankintaa ei käynnistä tiedontarve, eikä tiedonlähteille hakeuduta tietoisesti, vaan tieto löydetään arvaamalla. (Haasio, Harviainen & Savolainen 2019, 35–38.)

Tiedonhaun prosessia voidaan kuvata kehänä, jossa toiminnot toistuvat niin monta kertaa, että haun tulokset tyydyttävät tiedontarpeen. Ongelman määrittely on ensimmäinen prosessin vaihe. Toinen vaihe on tiedonhaun suunnittelu. Suunnitteluvaiheessa pohditaan, mistä olennaista tietoa kannattaa etsiä ja mitä hakutermejä on syytä käyttää, sekä miten edellä mainittuja kannattaa yhdistellä. Seuraavaksi toteutetaan edellinen idea ja sen jälkeen arvioidaan saadun hakutuloksen osuvuutta. Sopivalta näyttävät löydetyt tiedonlähteet voivat olla saatavilla käytetystä tietokannasta, tai sitten niitä pitää hakea muista tietokannoista. Löydettyä tietoa voidaan käyttää esimerkiksi lähdemateriaalina, kun muodostetaan uutta tietoa. Tässä tiedonhaun prosessin kohdassa pystytään arvioimaan sen sopivuus lopulliseen käyttötarkoitukseen. Normaalisti koko tiedonhaun prosessi pitää toistaa useaan otteeseen. (Lappeenrannan yliopisto 2021, viitattu 23.3.2021.)

KUVIO 1. Tiedonhankinnan vaiheet (Lappeenrannan yliopisto, viitattu 23.3.2021)

2.3 Tiedonhaun arviointi

Tarkkuus, relevanssi ja saanti ovat yleisempiä mittareita, kun arvioidaan tiedonhaun onnistumista. (Haasio 2020, 22). Relevanssilla tarkoitetaan hakutulosten käyttökelpoisuutta suhteessa alkuperäiseen tiedontarpeeseen. (Vaasan tiedekirjasto 2021, viitattu 25.3.2021). Relevanssi käsitteeseen tiivistyy hakujärjestelmän ja haun pyrkimys ja tavoite. Relevanssin voisi suurpiirteisesti määritellä myös hyödyllisyydeksi. Hakujärjestelmien tehtävä on tehdä mahdolliseksi hyödyllisten eli relevanttien dokumenttien löytäminen kaikkien muiden dokumenttien joukosta. (Saarti, Suominen & Tuomi 2009, 17.)

Toinen tiedonhaun onnistumista mittaava käsite on *saanti*. Saanti kuvaa sitä, kuinka suuri osuus kaikista aihetta käsittelevistä dokumenteista löydettiin. Kolmas tiedonhaun mittari on *tarkkuus*. Tarkkuus kuvaa sitä, kuinka suuri osuus hakutuloksessa oli aiheen kannalta keskeisiä dokumentteja. (Helsingin yliopiston kirjasto 2020, viitattu 23.3.2021.)

2.4 Haun tarkentaminen

Ennen tiedonhakua on mietittävä, mitkä hakutermit kuvaavat parhaiten haluttua informaatiota ja mitä termejä informaation tuottaja käyttää. Hakua tehtäessä on huomioitava mitkä ovat sellaisia termejä, jotka tiedonhaussa esiintyvät. Kannattaako hakusanoja katkaista ja onko se edes mahdollista käytetyssä hakupalvelussa. Hakusanan synonyymejä ja homonyymejä on suositeltavaa käyttää. Oikeanlainen haun suunnittelu ja halulogiikka ovat myös perusteita haun onnistumiselle. (Haasio 2020, 24.)

Helppoisimmista keinoista tarkentaa hakua on tehdä fraasihaku. Silloin kun halutaan, että jokin merkijono esiintyy haun tuloksessa täysin samanlaisessa muodossa kuin se on kirjoitettu hakukenttään, käytetään fraasihakua. Tavallisia fraaseja ovat esimerkiksi aleksis kivi tai tampereen yliopisto. Fraasihaussa laitetaan lainausmerkit sanojen ympärille, "tampereen yliopisto". Sanahakua tehtäessä isoilla ja pienillä kirjaimilla ei ole merkitystä. Katkaisu on toinen helppo keino tarkentaa tiedonhakua. Tavallisimpia katkaisu merkkejä ovat tähti (*), kysymysmerkki (?) ja risuaita (#). Yleensä tietokantojen hakulomakkeessa kerrotaan mitä katkaisumerkkiä kyseisessä tietokannassa tulee käyttää. Sana katkaistaan useasti lopusta. Finnassa käytettävä katkaisumerkki on *. Finnassa esimerkiksi hakusana rauta* korvaa useampia merkkejä sanan lopusta, kuten esimerkiksi rautainen tai

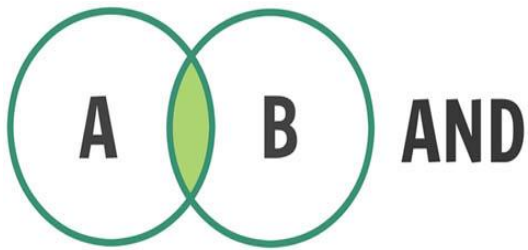
rautakauppa. Jos katkaisumerkki olisi jossakin keskellä sanaa, se korvaa vain yhden merkin. (Haasio 2020, 27–28.)

Mikäli haku tuottaa liikaa tuloksia, sitä voidaan rajata ja kohdentaa. Tällöin voidaan kokeilla tarkennettua hakua. Tarkennetussa haussa voidaan esimerkiksi rajata haku koskemaan pelkästään tiettytyyppisiä tiedostoja tai tietynä ajankohtana julkaistuja dokumentteja. Mikäli haku tuottaa liian vähän tuloksia tai ei ollenkaan, syy voi olla hakutermeissä tai hakulausekkeissa. Tällöin on syytä pohtia:

1. Voiko hakutermejä tarkentaa ja ovatko ne olleet oikeita?
2. Jos termi on katkaistu, onko se katkaistu väärin?
3. Onko hakulogiikka tarkastettu?
4. Voiko käyttää muita rajauskeinoja, kuten kieltä tai aikaa?
5. Voiko haun kohdistaminen pelkkään otsikkoon auttaa?
6. Fraasihakua haun rajaajana.
7. Voiko tieto löytyä tietokannasta?
8. Voiko hakutermin määrää vähentää? (Haasio 2020, 24–25.)

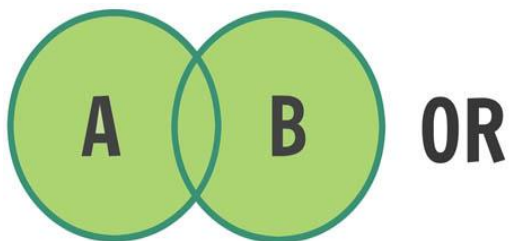
2.5 Boolean operaattorit

Boolean perusoperaattoreita OR, AND ja NOT käytetään yleensä hakusanojen ja -lausekkeiden yhdistämiseen. Toisissa tietokannoissa ne pitää kirjoittaa isoilla kirjaimilla, toisissa sillä ei ole väliä. Kuitenkin ne kannattaa lähtökohtaisesti kirjoittaa aina isoilla kirjaimilla, sillä ne erottuvat silloin paremmin hakusanoista. (Oulun yliopisto 2021, viitattu 9.3.2021.) AND-operaattoria käytetään, kun halutaan yhdistää kaksi tai useampi hakutermi. AND-operaattori on monen hakukoneen ja tietokannan oletusoperaattori. Silloin kun ei kirjoiteta mitään operaattoria hakutermin väliin, hakukone yhdistää kirjoitetut hakusanat AND-operaattorin avulla automaattisesti. (Haasio 2020, 26.) AND-operaattori ilmoittaa tietokannalle, että jokainen operaattorilla yhdistetty hakusana on esiinnyttävä hakutuloksissa. (Turun ammattikorkeakoulu 2020, viitattu 9.3.2021.)

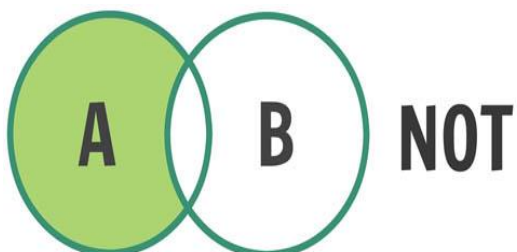
KUVIO 1. Tiedonhaun muotoilu (Turun ammattikorkeakoulu, viitattu 9.3.2021)

OR-operaattoria käytetään, kun yhdistetään sanojen synonyymejä, erikielisiä vastineita, laajempia ja suppeampia termejä, sekä erilaisia ilmaisu- ja kirjoitustapoja. Sitä enemmän löytyy hakutuloksia, mitä enemmän vaihtoehtoisia sanoja käyttää. Laajempi hakusanavalikoima auttaa, sillä sama asia voidaan ilmaista monella eri sanalla. (Oulun yliopisto 2021, viitattu 9.3.2021.) OR-operaattori ilmoittaa tietokannalle, että vähintään yksi operaattorilla yhdistetyistä hakusanoista on esiinnyttävä hakutuloksissa. (Turun ammattikorkeakoulu 2020, viitattu 9.3.2021.)

KUVIO 2. Tiedonhaun muotoilu (Turun ammattikorkeakoulu, viitattu 9.3.2021)

NOT-operaattoria käytetään silloin, kun ei haluta jonkin tietyn tai joidenkin tiettyjen sanojen esiintyvän hakutuloksessa (Haasio 2020, 27). NOT-operaattorin käyttö vähentää hakutulosten määrää. Sen käytössä kannattaa olla varovainen, sillä se voi rajata pois myös hyödyllisiä viitteitä. (Turun ammattikorkeakoulu 2020, viitattu 10.3.2021.)

KUVIO 3. Tiedonhaun muotoilu (Turun ammattikorkeakoulu, viitattu 9.3.2021)

3 KIRJASTOJEN TIETOJÄRJESTELMÄT

Kuten monissa muissa organisaatioissa, niin kirjastoissakin käytetään tietojärjestelmiä. Kirjastojärjestelmät rakentuvat monista eri osa-alueista, kuten aineisto/luettelointi-, asiakas ja tapahtumatietokannoista sekä tiedonhallintaohjelmistosta. Järjestelmän ja käyttäjän välistä rajaa sanotaan käyttöjärjestelmäksi. Se muodostuu yleensä ohjelmistosta ja teknisistä välineistä. Sen lisäksi käyttäjän tietotekninen osaaminen on olennaista. ATK:hon perustuvat kirjastojärjestelmät ja niiden sisällä olevat tietokannat luovat alustan kirjastoverkolle ja tekee mahdolliseksi kirjastojen aineistojen yhteiskäytön. Kirjastojärjestelmän tehtävänä on muun muassa hallita asiakastietoja, tarjota kirjaston sisäinen ja ulkoinen viestintä, aineiston logistinen hallinta kuten paikannus, lainaus ja varaukset. Edellä mainittujen toimintojen lisäksi tietojärjestelmien avulla suoritetaan muun muassa luettelointia ja sisällönkuvailua sekä monia muita tärkeitä kirjaston sisäisiä että ulkoisia toimintoja. Ohjelmistojen avulla hallitaan tietovirtojen siirtämistä tietokantojen ja tietokantojen käyttäjien välillä. Käyttöliittymiä tarvitaan tiedon siirrossa järjestelmien välillä. Niillä mahdollistetaan muun muassa näkymät tietokantojen tietosisältöön. Kirjastojärjestelmien tärkein lähtökohta on asiakkaiden tarpeiden tunnistaminen. Tietotekniset välineet ovat pelkästään välineitä, niistä ei saisi tulla itseisarvoa. Muuten on uhkana se, että tietoteknisiä välineitä kehitetään pelkästään välineiden itsensä vuoksi tai kuviteltujen asiakkaiden oletettuja tarpeita varten. (Saarti 2012, 13–17.) Kirjastojärjestelmä on olennaisin kirjaston työväline, sillä sen avulla hallitaan kokoelmatyö ja kokoelman saattaminen asiakkaiden saataville (Saarti 2002, 16).

Oulun seudun kirjastoissa käytetään avoimeen lähdekoodiin perustuvaa järjestelmää nimeltä Koha. Avoimeen lähdekoodiin perustuva järjestelmä on yleensä edullisempi kuin kaupallinen järjestelmä, mutta sen ylläpito vaatii paljon enemmän teknistä henkilökuntaa. Avoin lähdekoodi tarkoittaa tietokoneohjelmien menetelmää, jolla käyttäjät voivat itse kehittää ja muokata ohjelman lähdekoodia haluamallaan tavalla. Avoin lähdekoodi tosin myös antaa mahdollisuuden hankkia osaa-minen toiselta taholta. Avoimen lähdekoodin ohjelmisto on sinänsä ilmainen, se ei maksa mitään eikä siitä tarvitse maksaa lisenssimaksuja vuosittain. Täytyy kuitenkin muistaa, että sen asentaminen ja ylläpito edellyttää runsaasti henkilöstöresursseja. Henkilöstöresurssien lisäksi kuluja tulee myös palvelimista ja muusta infrastruktuurista. Keskeistä avoimen lähdekoodin käyttöjärjestelmän käyttöönotossa on oikeiden resurssien saatavuus. Siihen tarvitaan kirjastoalan asiantuntemusta, sekä ohjelmistotyön asiantuntijaa. (Mäkiranta 2012, 92–93.)

Vuonna 2008 käynnistyi opetus- ja kulttuuriministeriön hanke, jonka tavoitteena oli tuottaa asiakasliittymä kaikkien Suomen kirjastojen, arkistojen ja museoiden käyttöön. Asiakasliittymästä tehtiin helpokäyttöinen ja se aukaisi oven muistiorganisaatioiden painettuihin ja digitaalisiin aineistoihin. Asiakasliittymä sai keväällä 2012 nimen Finna. (Rouvari 2012, 56.)

3.1 Koha kirjastojärjestelmä

Koha on kirjastojärjestelmä, joka perustuu avoimeen lähdekoodiin. Vuonna 2000 siitä julkaistiin versio 1.0 ja tänä päivänä se on käytössä ympäri maailmaa. Suomessa se on käytössä monella eri kirjastokimpalla, kuten myös Pohjois-Pohjanmaan OUTI-kirjastoilla. Kohan avulla on mahdollista tuottaa kaikki perinteiset kirjastopalvelut: kokoelmanhallinta ja asiakaspalvelu (lainaus, palautus, varausten teko, hankinta, luettelointi, asiakashallinta, kausijulkaisuhallinta). Kohaa käytetään verkkoselaimella. (Koha-Suomi 2021, viitattu 2.3.2021.)

Koha tuli Oulun kaupunginkirjaston ja OUTI-kirjastojen kirjastojärjestelmäksi tammikuussa 2016. Koha korvasi jo teknisesti vanhentuneen PallasPro-järjestelmän, joka oli ollut käytössä Oulun kaupunginkirjastossa vuodesta 2002 lähtien. Toinen painava syy järjestelmän vaihdolle oli päätös ottaa kansainvälinen tiedontallennusstandardi MARC 21 käyttöön kaikissa suomalaisissa kirjastoissa. (Oulun kaupunki 2021, viitattu 7.4.2021.)

Tietoasiantuntija ja Kansalliskirjaston Koha-pääkäyttäjä Inkeri Hakulisen mukaan Koha-järjestelmä on säädettävissä hyvin tarkkaan kirjaston omiin tarpeisiin. Järjestelmään on luotu työkaluja ja asetuksia erilaisten kirjastojen eri tarpeisiin ympäri maailmaa. Kohaa käytetään niin suurissa kansalliskirjastoissa kuin pienissä koulukirjastoissakin. Suuri määrä asetuksia tuo kuitenkin omat haasteensa sen käyttöön. Kohassa ei esimerkiksi ole tiettyä mallipohjaa, miten laina-, maksu- ja varaus säännöt toteutetaan, vaan kirjasto voi itse päättää, mitä asetuksia otetaan käyttöön ja mitä puolestaan ei. Jotkin asetukset ovat myöskin hiukan ristiriitaisia, ja niillä voi kumota toinen toisensa, mikäli ei ole tarkkana. Asetuksilla voi säätää kirjastojärjestelmää hyvin tarkasti, tai vaihtoehtoisesti joutua siinä umpikujaan. Jotkin Kohan ohjeet eivät myöskään anna tietoa siitä, mitä kauaskantoisia vaikutuksia joillakin ominaisuuksilla voi olla. Epätasällisesta dokumentaatiosta seurauksena on se, että usein kokeilemalla oppii parhaiten, ja että Kohan pääkäyttäjät saattavat olla Kohan kehittäjiä edellä asiantuntevuudessaan. (Hakulinen 2019 viitattu 14.4.2021.)

Kohassa pääkäyttäjä voi helposti muokata ja lisätä esimerkiksi tarvittavia hyllypaikkoja, nideiloja ja asiakastyyppejä. Linaussääntöjen lisääminen ja vanhojen muokkaaminen on myös Kohassa helppoa. Pääkäyttäjä voi säätää niin ikään hakukoneen painotuksia, ja jopa ohjelman ulkonäköä. (Hakulinen 2019, viitattu 14.4.2021.)

Hakulisen mukaan avoimen lähdekoodin järjestelmää käytettäessä toimintamalli on perusteiltaan poikkeuksellista, verrattuna kaupallisiin ohjelmistoihin. Kehittäjien ja kirjastojen yhteistyö on huomattavasti läheisempää, kuin kaupallisten toimijoiden kanssa. Ennen kaikkea osaaminen ei ole yksinomaisesti keskittynyt muutamalle kehittäjälle, vaan tietoa on vapaasti jaossa verkossa ja vertaisverkostoissa. Kohaan liittyvistä kehitysehdotuksista on helppo käydä keskustelua, eikä niiden kohdalla tarvitse miettiä sitä, onko kirjastolla varaa maksaa niiden ehdottamisesta. Koska Kohan järjestelmän koodi ja toimintalogiikka ei ole salaista, ideointi ongelmien ratkaisuksi onnistuu helposti yhdessä. (Hakulinen 2019, viitattu 14.4.2021.)

3.2 Finna

Finna.fi on ilmainen tiedonhakupalvelu, josta löytyvät kotimaisten kirjastojen, arkistojen ja museoiden aineistot. Finna perustuu avoimeen lähdekoodiin. Avoin lähdekoodi mahdollistaa laaja-alaisen kansainvälisen yhteistyön Finnan kehittämisessä. Finna avattiin vuonna 2014 ja sitä ylläpitää Kansalliskirjasto ja yli 400 muuta kotimaista toimijaa. (Kansalliskirjasto 2021, viitattu 16.2.2021.)

Yli 60 prosenttia Suomen yleisistä kirjastoista tarjoaa Finna-verkkokirjastoa asiakkailleen. Vuonna 2016 avattiin ensimmäinen Finna-verkkokirjasto, ja sen jälkeen palvelua on alkanut käyttää yli 170 kunnan- ja kaupunginkirjastoa. Oulun alueen OUTI-kirjastot siirtyivät Finna-kirjastoon vuonna 2018. Finnassa kirjaston asiakkaat voivat esimerkiksi varata aineistoja, hakea tietoa kokoelmista, maksaa myöhästymismaksuja ja uusia lainoja. Kirjastot käyttävät Finnan pohjalla erilaisia kirjastojärjestelmiä. Oulun seudun OUTI-kirjastoissa käytössä oleva Koha on toiseksi yleisin kirjastojärjestelmä Suomessa. Yleisin kirjastojärjestelmä on nimeltään Aurora. (Kansalliskirjasto 2019, viitattu 17.2.2021.)

KUVIO 4. Yleisten kirjastojen kirjastojärjestelmät (Kansalliskirjasto 2019, viitattu 17.2.2021)

Finnasta löytyy perushaku, jossa voi rajata hakua otsikon, tekijän tai aiheen perusteella. Hakutuloksia voi sen jälkeen rajata seuraavilla muuttujilla; tekijä, aineistotyyppi, alue, aihe, valmistusvuosi, aiheen aika, kieli, toimiala, organisaatio ja sisältyy julkaisuun. Haku voidaan kohdistaa hyvinkin tarkasti halutun tyyppiin tuloksiin käyttäen edellisiä rajoituksia. (Haasio 2020, 111.)

Tarkennetussa haussa voi tehdä laaja-alaisemman hakulausekkeen. Hakukenttiin voi laatia hakusanoja ja -lausekkeita ja yhdistää niitä Boolean operaattoreilla. Tarkennetussa haussa voi myös kohdistaa haun koskemaan useampaan kenttään, kuten tekijään ja rooliin, nimekkeeseen, aiheeseen, hyllypaikkaan, luokitukseen, julkaisijaan, sarjaan, julkaisuvuoteen, sisällysluetteloon, julkaisupaikkaan ja standarditunnukseen. Rajauksena voi käyttää kieltä, aineistotyyppiä, valmistusvuotta ja maantieteellistä aluetta. Finnasta voi löytää myös asiakirjoja ja museoiden kokoelmiin kuuluvia esineitä ja taideteoksia. (Haasio 2020, 111–112.)

Finnassa voi tehdä tarkan fraasihaun kirjoittamalla hakusanat lainausmerkkeihin. Finnassa voi käyttää fraasihakua myös yksittäisen hakusanan kohdalla. Silloin haku kohdistuu pelkästään annettuun hakusanaan, eikä esimerkiksi muihin taivutusmuotoihin. (Finna 2021c, viitattu 4.5.2021.)

Kuvio 5. Outi.finna.fi etusivun näkymä (Finna, viitattu 29.4.2021a)

4 MUSIIKKIAINEISTO KIRJASTOISSA

Musiikin harrastaminen poikkesi tämän päivän tavoista ennen äänitteiden keksimistä. Jotta se olisi ollut ennen mahdollista, olisi pitänyt omaksua soittotaito, joka puolestaan edellytti taloudellisia ja sivistyksellisiä resursseja. Näin ollen musiikki jäi pienen ryhmän kiinnostuksen kohteeksi. Nuoteilla ei ollut kirjojen tyyppistä voimaa välittää kulttuuria. Painetut nuotit olisivat tarvinneet seurakseen äänitteiden tukea. Yleisten musiikkikirjastojen edistysaskelia saatiin odottaa siis ainakin siihen asti, kun erityisesti LP-levyt toivat musiikin suurelle joukolle ihmisistä. (Eloranta 2009, 613–614.)

Musiikkikirjastohistoriamme on ollut katkonaista. Musiikkikirjastoja on kyllä syntynyt, mutta useimmat niistä ovat haihtuneet nopeasti, joten on eri asia puhua kirjastojen kuin musiikkikirjastojen. Musiikkikirjastoillamme ei myöskään ole vahvoja perinteitä, ja harvoin musiikkikirjastojen elinaika on ollut ihmisikää pidempi. Ensikertaa kirjastolaissa viitattiin musiikkikirjastoihin vuonna 1962. Suomen yleisten kirjastojen historia ulottuu yli 200 vuoden taakse, mutta ilmaisten yleisten kirjastojen musiikkitoiminnan perinne on vasta jonkin verran yli 50-vuotinen. (Eloranta 2009, 614–615.) Tarkkaan ottaen ensimmäinen yleisten kirjastojen musiikkiosasto avattiin vuonna 1958 Tampereella. (Poroila 2008, 5). Vuonna 1959 Tampereen 250 äänilevyn kokoelma oli valtaosa koko maan kirjastojen äänilevyvarannoista. (Eloranta 2008, 35.)

Vasta vuoden 1972 asetuksen mukaan kirjastot saattoivat lainata audiovisuaalista aineistoa kunnan asiakkaille ”harkinnan mukaan”. Nuotteja oli puolestaan lainattu kirjastoissa jo 1950-luvulta lähtien. Tähän mahdollisuuteen kirjastot tarttuivat kuitenkin tahmeasti. Ainoastaan Lahden kaupunginkirjasto toimi heti levyjenlainausasiassa. (Eloranta 2009, 644, 650.) Äänilevyjen lainaukseen tarvittiin vielä uusi laki, joka tuli voimaan 1973. Kaikkien tallennemuotojen (nuotit, äänitteet ja musiikkikirjallisuus) käyttö kirjastoissa ja lainausmahdollisuudet eivät tulleet siis mahdolliseksi yhtä aikaa. (Eloranta 2008, 52.) Vuonna 1978 Suomessa vasta kymmenen kirjastoa oli aloittanut lainaustoiminnan (Eloranta 2009, 644).

Musiikkidokumenteiksi määritellään musiikkia sisältävät äänitallenteet, musiikkia sisältävät kuvallenteet, musiikkia sisältävät multimediatallenteet, nuottikirjoitusta sisältävät musiikkikäsikirjoitukset, kaikilla eri nuottikirjoitusmenetelmillä tuotetut painetut nuottijulkaisut sekä musiikkia jossain muodossa sisältävät digitaaliset tiedostot. Nuottijulkaisut ovat oma julkaisutyypinsä, joilla on omat käytänteet ja säännöt, jotka liittyvät jossain määrin musiikin eri lajeihin. Tältä osin ne eroavatkin

kirjoista. Äänitallenteet voivat sisältää muutakin kuin musiikkia. Lukumäärällisesti yleisten kirjastojen kokoelmissa musiikkia on kuitenkin äänitteiden joukossa selvästi eniten. Dokumentoinnissa äänitteiden tekninen toteutustapa vie päähuomion, vaikka sillä ei äänitallanteen näkökohdasta ole tavallisesti minkäänlaista merkitystä. (Poroila 2011, 23.)

Kirjastomaailmassa musiikkikirjastojen tilanne on erityisen haasteellinen, sillä musiikkiin liittyvät kulustavat muuttuvat ja moninaistuvat rivakkaa tahtia. Lainaustilastojen perusteella voidaan väittää, että Suomen yleisten kirjastojen musiikkitoiminnan huippu on jo nähty. Vaikka lainaustoiminnan määrällinen huipentuma onkin ohitettu, musiikkikirjastojen toiminta on historiallisesti edelleen kehityksessä. (Poroila 2008, 6.)

4.1 Musiikin tiedonhaku

Musiikin tiedonhankinnan tutkimusta yleisissä kirjastoissa käyttäjän näkökulmasta on tutkittu aikaisemmin jonkin verran (Mäntynen 2007, 3). Mäntynen viittaa (2007, 3) Lampolan tutkimukseen, jossa tutkittiin klassista laulua opiskelevien ja rock-muusikoiden tiedontarpeita ja -hankintaa. Edellä mainittuja ryhmiä vertaillaessa huomattiin, että tiedontarpeeseen ja hankintatapoihin vaikuttivat eniten kummassakin ryhmässä kaksi asiaa, musiikkiharrastuksen kehitysvaihe ja tiedontarvitsijan suhtautuminen musiikkiharrastukseensa sekä musiikkiin yleisesti. Musiikillisen tiedon hankinta voi näkyä muun muassa seuraavina toimintoina:

1. musiikin kuuntelu joltakin äänitteeltä
2. musisointi
3. kappaleiden hakeminen valitseminen
4. musiikkiaiheisten kirjojen ja -lehtien lukeminen
5. musiikista puhuminen

Musiikki pitää sisällään suuren määrän erilaisia tyylilajeja, joita myös syntyy lisää koko ajan. Musiikkilajeilla on puolestaan alalajeja, joilla voi olla omat niemensä, mutta niiden sanallistaminen voi olla mahdotonta. Usein lajit vielä voivat sulautua keskenään uusiksi tyyliksi. Musiikki voidaan jakaa luonteeltaan suurpiirteisesti kolmeen eri lajiin. Nämä lajit ovat populaarimusiikki, länsimainen taidemusiikki ja kansanmusiikki. Kirjastoissa sovelletaan myös tällaista jakoa ja se onkin musiikkiaineiston dokumentoinnin lähtökohta. Musiikkilajeilla on erilaiset traditiot toistensa kanssa. Traditiot

vaikuttavat siihen, miten musiikkiaineisto dokumentoidaan kirjaston tietokantaan ja miten niitä haetaan. (Tastula 2012,114–15.)

Taidemusiikissa säveltäjän osuus on merkittävä ja teosten nimissä käytetään standardoituja muotoja eli yhtenäistettyjä nimekkeitä. Useasti kansanmusiikissa alkuperäinen säveltäjä on tuntematon, ja sävellysten nimet voivat vaihdella ja joskus niillä ei ole jopa edes nimeä. Uutta kansanmusiikkia etsitään yleensä nimellä, mutta vanhempaa pitää etsiä maantieteellisen alueen mukaan. Usein eri musiikkilajien väliset rajat ovat häilyviä. Eri musiikkilajeilla on eri musiikkitermistönsä. Taidemusiikissa termit kuten sinfonia, konsertto tai sonaatti viestittävät asiantuntevalle heti, minkä tyyppisestä teoksesta on kysymys. (Tastula 2012,114–116.)

Musiikkia esiintyy monessa eri olomuodossa. Sävellyksestä voidaan tehdä nuotit, ja ne voidaan julkaista. Monista sävellyksistä on puolestaan julkaistu lukuisia eri nuottiversioita ja sovituksia eri kokoonpanoille. Sävellys voidaan myös esittää ja tallentaa äänenä tai äänen ja kuvan yhdistelmänä. Tallenne voi sen sijaan olla fyysisesti olemassa tai tiedostona. Kaikilla sävellyksillä ei kuitenkaan ole näitä kaikki olomuotoja. Kaikkia sävellyksiä ei ole levytetty tai nuotinnettu. (Tastula 2012, 125.)

Musiikkiaineistoa voi etsiä tietokannoista monella eri tavalla. Asiakas tiedustelee usein tiettyä dokumenttia eri tavalla kuin se löytyy tietokannasta. Myös eri kirjastojen tietokannoissa on dokumentointi tehty eri tavalla. Populaarimusiikissa korostuu yleensä eniten esittäjä, joten sitä kysytään tavallisesti esittäjän nimellä, eikä säveltäjän nimellä. Yleensä tietokantoihin tallennetaankin pelkästään kappaleiden ja esittäjien nimet, jos kyse on populaarimusiikin tallenteista. Sanoittajien nimiä myös harvemmin tallennetaan tietokantoihin, joten niiden avulla ei kannata tehdä kattavaa hakua. Asiakas saattaa useasti hakea tiettyä dokumenttia liian tarkasti, sillä luettelokäytännöt voivat olla vieraita. Esimerkiksi populaarimusiikin nuottia hakiessa sekä säveltäjän että kappaleen nimeä hakuehtona käyttäen, hakutulos voi näyttää nollaa, vaikka pelkällä kappaleen nimellä hakiessa tuloksia olisi voisi ilmaantua useita. (Tastula 2012, 134–136.)

4.2 Musiikkikirjaston asiakkaat

Musiikkikirjaston asiakkaat eivät ole yhtenäinen ryhmä, vaikka useimmiten asiakas onkin miespuolinen. On kuitenkin mahdollista, että asiakkaat katoavat, mikäli kokoelma on liian yksipuolinen ja

vain tietylle asiakaskunnalle suunnattu. Moni musiikkikirjaston asiakas on musiikin ammattilainen. Joidenkin asiakkaiden työhön liittyy musiikki jollakin tapaa, kuten esimerkiksi kanttorien, musiikinopettajien, laulajien tai orkesterimuusikoiden. Useasti myös musiikinopiskelijat käyttävät yleisten kirjastojen musiikkipalveluita, vaikka heillä olisi käytettävissään oman oppilaitoksen kirjasto. Monet organisaatiot käyttävät myös musiikkikirjaston palveluita, vaikka tätä ei välttämättä huomata, kun organisaation edustaja voi olla asiakas siinä missä muukin asiakas. Organisaatiot voivat olla esimerkiksi teatterit, orkesterit seurakunnat, koulut ja päiväkodit. Jotkin asiakkaat harrastavat tai opiskelevat musiikkia itsekseen ja jotkut saattavat tarvita vain tilapäisesti musiikkia johonkin tiettyyn tilanteeseen. Voidaankin sanoa, että musiikkikirjaston asiakaskunta vaihtelee satunnaisesta kävijästä musiikin ammattilaiseen. (Tastula 2012, 122–123.)

Satunnaisen asiakkaan ja musiikin ammattilaisen tapa kysyä aineistoa ovat erilaisia. Musiikin ammattilainen yleensä on tietyn lajin asiantuntija ja tietää mitä tahtoo. Asiakas on hakutilanteessa aiheensa erityisosaaja ja kirjastotyöntekijä on haun asiantuntija. Aktiivinen musiikin harrastaja ei kuitenkaan välttämättä itse osaa hakea tietokannasta aineistoa ja muut musiikinlajit voivat olla hänelle vieraita. Musiikkia harvoin tarvitseva sen sijaan luottaa kirjastotyöntekijän apuun, sillä hän ei välttämättä tunne musiikkia tai tietynlaisia musiikkityylejä. Näin ollen hän pyytää myös usein vinkkejä ja suosituksia. (Tastula 2012, 123.)

4.3 Nuottijulkaisut musiikkikirjastoissa

Nuottikirjoitus eli notaatio on visuaalinen menetelmä, jonka avulla säveltäjä tai sovittaja ilmentää sävellyksen musiikillisia ominaisuuksia, kuten esimerkiksi sävelkorkeutta, rytmiä tai sävelten kestoa. Nuottikirjoitus on yleensä perinpohjainen kuvaus soivasta musiikista, mutta se voi toimia myös väljempänä erityisohjeena ja muistiapuna musiikille. Nuottikirjoitus antaa pysyvän olotilan katoavalle ja aikaan sidotulle sävellykselle. Nuottikirjoituksen graafiselle ilmaisutavalle ei ole muodollisia rajoituksia tai ehtoja. Tärkeintä on, että pystyykö nuottikirjoituksen avulla tulkitsemaan kyseisen musiikin säveltäjän tarkoittamalla tavalla. Nuottijulkaisussa on aina esiinnyttävä jotakin nuottikirjoitusta. Nuottikirjoituksen määrästä ja tehtävästä julkaisussa riippuu se, luonnehditaanko julkaisu nuottijulkaisuksi vai kirjaksi. (Poroila 2011, 62–63.)

Musiikkikirjastoissa julkaisujen aineistolajit eivät ole aina selvästi erotettavissa. Koulujen musiikin oppikirjat ja teoriaoppaat ovat tästä hyvä esimerkki, sillä niistä ei voi aina tietää ovatko ne nuotteja

vai kirjoja. Tavallisesti nuotit ja kirjat asetetaan eri hyllyihin, joten on hankalaa, jos jokin oppikirja on nuotti ja jokin toinen kirja. Teoriaoppaissa on joskus vähän tekstiä ja paljon nuotteja, mutta niitä käytetään kuitenkin kuten kirjaa, esimerkiksi soinnutuksen tai nuotinluvun opiskeluun, ei ensisijaisesti kuitenkaan musiikin esittämiseen kuten nuotteja. Monissa laulukirjoissa on pelkästään laulun sanat, eikä nuotteja ollenkaan, tai sanat joihinkin kappaleisiin, ja joihinkin toisiin kappaleisiin on sanat sekä nuotit. On arveluttavaa nimittää julkaisua nuotiksi, jossa ei ole lainkaan nuottikirjoitusta, vaan esimerkiksi ainoastaan sanat ja sointumerkit. Tämäntyyppiset julkaisut ja osakohteet ovat kuitenkin kirjoja. Verkkokirjastoa käyttävä asiakas, joka etsii nuottia johonkin lauluun, valitsee aineistolajiksi tietenkin nuotin olettaen, että julkaisussa on nuotteja. (Tastula 2012, 127–128.)

4.4 Äänitteet tallennusmuotona

Poroila (2011, 72) käyttää äänitteen määrittelemiseen vuoden 1990 luettelointisäännöissä löytyvää määritelmää: ”Äänite on pelkästään ääni-informaatiota sisältävä tallenne, jonka toistamiseen tarvitaan tekninen laite. Musiikkiäänite on musiikillista informaatiota sisältävä äänitallenne, jonka toistamiseen käytetään teknistä laitetta.” Musiikkiäänitteiden kehitys on pitänyt sisällään monia innovaatioita, joista useat ovat jääneet varsin lyhytikäisiksi (Poroila 2011, 72).

Musiikkia tallennetaan äänenä, tekstinä ja grafiikkana. Ne ovat musiikin muodot, joita voi löytää kirjastoista ja tietovarannoista. Grafiikkana ilmenevä musiikki on esimerkiksi nuotti. Musiikki tekstinä on useimmiten laululyriikkaa, mutta se voi olla muutakin. Kirjastoista löytyvä musiikki on tallennettu yleensä CD-äänilevyille, C-kaseteille ja LP-levyille. Edellä mainittujen tallennemuotojen lisäksi kirjastoissa on musiikkiteoksia, jotka käsittelevät musiikkia mutta eivät sisällä varsinaisesti musiikkiteosta. Tällaiset aineistot ovat muun muassa muusikoiden elämäkerrat, musiikkiaiheet aikakauslehdet ja musiikintutkimuksen oppikirjat. (Mäntynen 2007, 9.) Libretot, säveltäjien teosluettelot ja diskografiat eli ääniluettelot ovat esimerkiksi myös musiikkikirjoja. (Tastula 2012, 129–130.)

Yleisten kirjastojen musiikkiosastolla yleisimmät musiikkijulkaisut ovat äänitteet ja nuottijulkaisut. Tärkeimmät musiikkikirjaston julkaisutyypit tai aineistolajit ovat CD-äänilevyt, nuotit, kirjat ja musiikkilehdet. CD-äänilevyt ovat olleet pitkään musiikkikirjastojen suosituin aineistolaji. (Tastula 2012, 125.)

4.4.1 Analogiset äänilevyt

Yhteinen nimittäjä kaikille analogisille äänilevyille on ääni-informaation sijoittaminen pyörivän litteän levyn pinnalle, josta mikä tahansa informaation kohta voidaan nopeasti saavuttaa. Dokumentoinnissa analogisista äänilevyistä käytetään yleisesti termiä *äänilevy*. Äänilevyn tarkemmat mitat ja pyörimisnopeus ilmaistaan ulkoasutiedoissa. (Poroila 2011, 72.)

LP-levyjen pyörimisnopeudet ovat 33 tai 45 kierrosta minuutissa (Järvinen 2007, 31). LP-levy esiteltiin ensimmäisen kerran vuonna 1948. Asialla oli CBS-konsernin tutkimuspäällikkö nimeltä Peter Goldmark. Levyssä oli mikroura ja 33 kierroksen nopeus, ja se oli puristettu vinyylimuoville, jolla ei ollut entisten levyjen rahinaa. (Gronow & Saunio 1990, 258–259.)

4.4.2 Analogiset ääninauhat

Ääninauhoista käytetään erityismääreitä äänikasetti ja äänikela. Niiden perusominaisuuksia ovat suhteellisen pitkä kesto sekä mahdollisuus tallentaa ääntä useaan kertaan. Tallenteet tavallisesti ryhmitellään sillä perusteella, onko nauha avokelalla (äänikela) vai onko se suljetussa kotelossa (äänikasetti eli c-kasetti). (Poroila 2011, 72–73.)

1960-luvulla markkinoille tullut c-kasetti oli pienikokoinen, kestävä ja helppokäyttöinen. Musiikkia tallentavana ja siirtävänä alustana kasetti vei eteenpäin niitä käytänteitä, jotka ovat tänäkin päivänä erottamaton osa yksityistä ja yhteistä musiikin kuuntelua. Kasetti lisäsi aiempiin kuuntelutapoihin uusia ulottuvuuksia. Ennen kasetin tuloa musiikin kuuntelu oli lähes kokonaan liittynyt erikoistilaisuuksiin, kuten juhliin ja vapaa-aikaan. Kasetit toivat lopulta musiikin työpaikoille, arkeen ja muun tekemisen taustalle. (Kilpiö, Kurkela & Uimonen 2015, 9–10.)

4.4.3 Digitaaliset äänilevyt

CD-äänilevyt ovat vakiintuneet kirjastoissa alan standartiksi. Digitaalisiksi äänilevyiksi määritellään myös DVD-audiolevy, MD-levy ja SACD-levy. Jälkimmäiset ovat kuitenkin kirjastoissa harvinaisia. (Poroila 2011, 73.) CD-äänilevy esiteltiin ensimmäisen kerran kuluttajille Japanissa vuonna 1982. CD-äänilevyn takana olivat japanilainen Sony ja eurooppalainen Phillips. Kahden suuren yrityksen yhteistyö ja kilpailevan formaatin puute teki keksinnöstä menestyksellisen. (Järvinen 2007, 21–22.)

CD-äänilevyssä binääriluvuiksi muutettu äänisignaali tallennetaan lasersäteen avulla ja puristetaan mikroskooppisen pieninä kuoppina levyn pintaan. Levyn pyörimisnopeus vaihtelee 200-500 välillä minuutissa hidastuen tasaisesti loppua kohden. CD-soittimen lasersäde lukee CD-levyn tallennettua informaation. Yhdysvalloissa CD-äänilevyjä myytiin LP-levyjä enemmän ensimmäisen kerran vuonna 1988. (Gronow & Saunio 1990, 485–486.)

4.4.4 Verkkomusiikki

Kirjasto voi välittää verkkomusiikkia yleisölle, mikäli musiikkia ei koske tekijänoikeudet tai jos kirjasto pääsee jonkinlaiseen sopimukseen musiikin tekijöiden edustajien kanssa. Useat kirjastot ovat ostaneet käyttöoikeudet asiakkailleen Naxos Music Library ja Naxos Video Library -palveluihin. Molemmat toimivat verkossa ja niiden kautta voi kuunnella musiikkia ja katsella musiikkikonsertteja maksutta. (Tastula 2012, 126.)

Oulun kaupunginkirjastolla on esimerkiksi tarjottavana Naxos Music Library ja Naxos Music Library Jazz musiikin suoratoistopalvelut. Ne sisältävät noin 140 000 levyn verran klassista - sekä jazzmusiikkia. (Oulun kaupunki 2021, viitattu 30.3.2021.)

4.4.5 Moniviestimet

Jotkin julkaisut koostuvat useasta eri tallennetyypistä. Esimerkiksi CD-levyn mukana voi olla myös DVD-levy tai CD-levy voi olla kirjan liitteenä. Tällaisille dokumenteille annetaan joissakin kirjastojärjestelmissä aineistolajiksi ”moniviestin”. Asiakkaalle termi ”moniviestin” voi kuitenkin tuntua vieraalta. Asiakas ei myöskään ehkä oivalla hakiessaan nuottia, että hänen pitäisi kenties myös hakea moniviestimiä. (Tastula 2012, 126–127.)

Kirjastoilla ja kirjastojärjestelmillä voi olla eri menettelytapoja tällaisille yhdistelmille, ja ne voivat tuottaa paljon päällekkäisiä tietueita yhteisiin tietokantoihin. Kaikissa kirjastoissa ei luetteloida tällaisia yhdistelmiä moniviestimiksi, vaan arvioidaan mikä osa on julkaisun olennaisin osa, ja päätetään sille aineistolaji ja muut osat luokitellaan liitteiksi. (Tastula 2012, 127.)

4.4.6 Äänitteiden suosio vuonna 2021

Musiikkituottajat – IFPI Finland ry:n mukaan äänitemusiikin kulutus on kasvanut vuoden 2020 aikana. Vuoteen 2019 verrattuna kasvua kertyi 4 prosenttia. Suoratoistopalveluiden- eli striimauspalveluiden ja download- palveluiden yhteinen osuus äänitemarkkinoista oli 89 prosenttia rahassa mitattuna. Fyysisten äänitteiden osuus kokonaismarkkinoista oli 11 prosenttia vuonna 2020. Fyysisten äänitteiden myynnin arvo pysyi vuoden 2020 aikana suunnilleen samana edelliseen vuoteen verrattuna. Tämä johtui vinyylilevyjen suosion kasvusta, joiden osuus oli 46 prosenttia fyysisten äänitteiden markkinasta. Vinyyliäänitteiden myynti nousi 19 prosenttia vuoteen 2019 verrattuna. CD-levyjen myynti laski 14 prosenttia samana ajanjaksona. Vinyylilevyjen osuus fyysisten äänitteiden kokonaismyynnistä rahallisen arvon mukaan on jo melkein puolet. (Musiikkituottajat 2021, viitattu 27.3.2021.)

Yhdysvalloissa vinyylilevyjen myynti on jo puolestaan ohittanut rahamäärällisesti CD-levyjen myynnin vuonna 2020. Edellisen kerran Yhdysvalloissa käytettiin rahaa vinyylilevyihin enemmän kuin CD-levyihin vuonna 1986. Fyysisten äänitteiden myynti oli kuitenkin vain yhdeksän prosenttia kaikesta musiikin myynnistä. (Music Business Worldwide 2021, viitattu 31.3.2021.) Vaikka suoranaisia johtopäätöksiä ei voi vetää fyysisten tallenteiden myyntisuhteiden myllerrykselle ja musiikkikirjastojen asiakaskunnan kirjastokäyttäjytymisen välille, voidaan kuitenkin havaita, että fyysisten äänilevyjen kysyntä on selvästi erilaista kuin mihin on totuttu.

5 TUTKIMUS

5.1 Tutkimuskysymykset

Opinnäytetyöni tutkii ja vertailee kirjastotyöntekijöiden ja asiakkaiden tiedonhakupalvelun käyttäytymistä musiikkiaineiston osalta tiedonhakupalvelu Finnassa OUTI-verkkokirjastossa. Työni tavoite on lisätä kirjastotyöntekijöiden ymmärrystä asiakkaan tiedonhakumenetelmistä suhteessa musiikkiaineistoon. Tärkeimpiä tarkasteltavia asioita ovat etenkin asiakkaiden hakuominaisuuksien, rajauksien sekä hakusanojen käyttö. Tutkimuskysymykset ovat:

1. Mitä keskeisiä ongelmia asiakkaat kohtaavat hakiessaan musiikkiin liittyviä dokumentteja?
2. Mitä hakuomaisuuksia ja hakusanoja asiakkaat käyttävät hakiessaan musiikkiin liittyviä dokumentteja?
3. Miten asiakkaiden tiedonhaku eroaa kirjastotyöntekijöiden tiedonhausta?

5.2 Tutkimusmenetelmät

Tavallisesti laadullinen, eli kvalitatiivinen tutkimus on otollinen, kun ilmiötä ei tunneta, eli ei ole olemassa teorioita, jotka kuvaisivat tutkimuksen kohteena olevaa ilmiötä. Silloin kun ei tunneta ilmiötä, ei voida myöskään asettaa oikeita kysymyksiä. Mikäli ilmiö tunnetaan ennestään, ei siihen kannata kuluttaa resursseja. Laadullinen tutkimus suuntautuu muutamaa havaintoyksikköön, jotka voidaan tutkia laadullisin tutkimusmenetelmin perin pohjin, mutta sen avulla ei kuitenkaan voi yleistää. Tulokset ovat päteviä pelkästään kohdetapauksessa. (Kananen 2014, 16–17.)

Laadullisen tutkimuksen tavoite on tukittavan ilmiön kuvaaminen, ymmärtäminen ja tulkinnan antaminen. Laadullisen tutkimuksen tutkimusprosessi ei ole lineaarinen. Aineiston analyysivaihe on kehäinen prosessi, josta puuttuu täsmälliset tulkintasäännöt. Laadullisessa tutkimuksessa ei voida edeltä käsin tarkentaa, miten paljon aineistoa tai tietoa kerätään. Aineistoa on kerättävä niin paljon, että tutkimuksessa määritetyt tutkimusongelmat ratkeavat ja tutkija ymmärtää ilmiön. Laadullisessa tutkimuksessa tutkijan ja tutkittavan välillä on kontakti. Tutkija menee ilmiön luokse haastattelemaan ja havainnoimaan. (Kananen 2014, 18–20.)

Tutkimusmenetelmäksi valittiin laadullinen tutkimus, koska tutkittavasta ilmiöstä ei ole riittävästi aikaisempaa tutkimustietoa. Käytän tutkimuksessani kolmea eri tutkimusmenetelmää. Ne ovat teemahaastattelu, havainnointi ja diskurssianalyysi. Valitsin edellä mainitut tutkimusmenetelmät, koska ne soveltuivat mielestäni parhaiten tämän tyyppiseen tutkimukseen. Varsinkin havainnoinnin avulla voidaan saada tällaisessa tutkimuksessa erittäin tarkkaa ja luotettavaa tietoa.

5.2.1 Diskurssianalyysi

Diskurssianalyysi on kvalitatiivisen, eli laadullisen tutkimuksen yksi tutkimusmenetelmä, jonka avulla uppoudutaan kielenkäytön ja viestinnän tuottamiin merkityksiin, sekä niihin liittyviin asiayhteyksiin ja prosesseihin, sekä merkitysten tuottamisen käytänteisiin. Diskurssianalyysissä päätelmät perustuvat aina aineiston tarkkaan analyysiin. Diskurssianalyysin menetelmällä analysoitavat sisällöt voivat olla esimerkiksi kuvia, ympäristöjä, tekstejä, toimintatapoja tai näiden yhdistelmiä. (Jyväskylän yliopisto 2015, viitattu 11.5.2021.)

Diskurssianalyysi on erityisen täsmällistä. Aineistosta haetaan yhtäläisyyksiä ja eroja, sekä kiinnitetään huomiota myös poikkeustapauksiin. Analyysin tekemiseen ei puolestaan ole etukäteen määriteltä kaavaa tai etenemistapaa. Tutkijalla ei ole etukäteen valmistettua luokittelurunkoa tai teoreettista käsitteistöä, vaan keskeisiä piirteitä etsitään aineistosta. (Hirsjärvi & Hurme 2000, 155.)

Opinnäytetyössäni käytän diskurssianalyysiä, jossa tutkimusaineistona käytän tallenteita, ja omia havaintojani niistä. Havainnoitavat tallenteet sisältävät sekä videokuvaa että ääntä. Havainnoitavat asiat, eli kaikki tietokoneen ruudulla tapahtuvat toimenpiteet, haastattelut ja koehenkilöiden kommentit kirjoitetaan puhtaaksi tekstimuotoon, eli litteroidaan. Analyysissä kiinnitetään sittemmin huomioita etenkin yhtäläisyyksien ja erojen löytämiseen. Tallenteista yritetään löytää myös yhtenäisiä teemoja tai punaisia lankoja.

5.2.2 Teemahaastattelu

Toinen opinnäytetyössäni käyttämäni menetelmä on teemahaastattelu. Teemahaastattelu on kahden ihmisen välistä keskustelua, jossa käydään lävitse asioita yksi kerrallaan. Tutkijan pyrkii ymmärtämään ja saamaan käsityksen tutkimuksen kohteena olevasta ilmiöstä teemahaastattelun avulla. Ilmiössä on aina ihminen ja hänen toimintansa mukana. Kysymysten pitää liittyä jotenkin

tutkimusongelmaan, johon halutaan vastaus. Tutkija pyrkii rakentamaan kokonaiskuvan yksityiskohdista haastattelun vastausten avulla. (Kananen 2014, 72.)

Teemahaastattelua hyödynnetään sellaisissa tapauksissa, kun ilmiötä ei tunneta, ja halutaan saada käsitys kohteesta. Tutkijalla pitää olla jokin ennakkonäkemyks ilmiöstä, jotta hän voi suunnitella keskustelun aiheet. Tutkija suunnittelee teemahaastattelurungon näiden ennakkokäsitystensä pohjalta. Keskustelun aikana voi syntyä myös uusia aihealueita, johon tutkijan pitää reagoida. (Kananen 2014, 76–77.)

5.2.3 Havainnointi

Tutkimuksen aineistona voidaan käyttää esimerkiksi äänitteitä, videoita ja valokuvia. Tallenteiden hyöty on siinä, että ne ovat autenttisia. Niihin voi palata aina uudestaan tarvittaessa. Havainnoimalla kerätään tutkittavasta aineistosta tietoa. Tutkija seuraa havainnoinnissa tapauksen tai kohdeilmiön toimintaa. Useasti tutkimustiedon keruu havainnoinnin avulla on kuitenkin ongelmallista, sillä tutkija ei aina tiedä, mihin hänen tulisi kiinnittää huomiota havainnoinnissa. Mikäli tutkimusongelma on hyvin tarkennettu ja tiedetään etukäteen, mitä havainnoinnilla haetaan, on tilanne parempi. (Kananen 2013, 87–88.)

Havainnointia kehoitetaan käyttämään silloin, jos muilla menettelytavoilla, kuten kyselyillä tai haastatteluilla, ei saada tietoa, tai se ei ole riittävän luotettavaa tietoa. Työtehtäviin ja niihin liittyvät prosessit ovat toisinaan pitkäkestoisen oppimisen tulosta, jolloin toimija ei aina pysty selkeästi kuvailemaan toimintaansa. Myöskään niin sanottua ”hiljaista tietoa” ei voida tavoittaa muilla keinoin kuin havainnoimalla. Havainnointi on myös aiheellista sellaisissa tilanteissa, joissa havainnoitavasta asiasta ei ole riittävästi tai ollenkaan tietoa. Jos ilmiö ei ole ennestään tuttu, ei siitä voi rajata keskusteltavia teemoja. (Kananen 2013, 88–89.)

Tiedonkeruu- ja analyysivaihe kietoutuvat tiiviisti toisiinsa. Analyysin avulla selkeytetään, tarvitaanko ilmiöstä enemmän tietoa ja minkälaista tietoa. Tutkimusprosessi ei ole suoraviivaista, järjestyksessä askel askeleelta kohti tavoitetta etenevä prosessi, koska ajoittain joudutaan palaamaan tutkimusprosessin edelliseen vaiheeseen. (Kananen 2013, 90.)

Tutkimuksen havainnointi tapahtui kotonani tietokoneeni näytöltä koehenkilöiden suorittaessa tiedonhakutehtäviä. Havainnointi oli strukturoimatonta eli tutkijalla ei ollut valmista listaa havainnoitavista asioista havainnointihetkellä. Havainnointikertoja oli yhteensä kymmenen, sekä yksi ylimääräinen pilottihenkilöllä toteutettu kerta. Havainnoinnit suoritettiin 16.4–5.5.2021 välisenä aikana.

5.3 Tutkimuksen toteutus

Tutkimusaineisto kerättiin vuoden 2021 keväällä. Tutkimukseen löydettiin koehenkilöiksi viisi työsikäyväää kirjastotyöntekijää, ja viisi muuta henkilöä, niin kutsuttua asiakasta, jotka eivät säännöllisesti suorita tiedonhakuja kirjastojen tietokannoissa. Osan testiin löydettyjen kirjastotyöntekijöiden työnkuva liittyy vahvasti musiikkikirjastotyöhön. Toinen osa kirjastotyöntekijöistä teki harvoin musiikkiin liittyviä tiedonhakuja. Kirjastotyöntekijät olivat iältään 33–52-vuotiaita. Asiakkaat olivat iältään 23–46-vuotiaita. Asiakkaista kaikki sanoivat tehneensä vähän tai eivät ollenkaan musiikkiaineistoon liittyviä tiedonhakuja Outi.finna.fi:ssä. Koehenkilöt löydettiin kirjaston henkilökunnan yhteyksien avulla sekä tutkijan omasta lähipiiristä. Kirjastotyöntekijöille lähetettiin etukäteen sähköposti, jossa kerrottiin aineistonkeruuseen liittyvistä seikoista, opinnäytetyön tarkoituksesta sekä muista käytännön asioista. Kananen (2015, 355) toteaa haastattelujen määrään, että kylläntyminen eli saturaatio voi tapahtua jo muutaman havaintoyksikön jälkeen. Joidenkin mielestä saturaatio saavutetaan haastattelemalla 12–15 havaintoyksikköä.

TAULUKKO 1. KOEHENKILÖIDEN TAUSTATIEDOT JA FINNAN KÄYTTÖ

Koehenkilö	Ikä	Ammatti	Finnan käyttö musiikkiaineistoon liittyen
K1	52	Kirjastonhoitaja	Kerran viikossa
K2	40	Kirjastovirkailija	Päivittäin
K3	33	Kirjastovirkailija	Ei juuri koskaan
K4	48	Kirjastovirkailija	Ei juuri koskaan
K5	37	Kirjastovirkailija	Kerran viikossa
K6	23	Painepesijä	Ei koskaan
K7	36	Metsäkoneenkuljettaja	Ei koskaan
K8	34	Röntgenhoitaja	Ei koskaan
K9	46	Hoitaja	Muutaman kerran kuukaudessa
K10	45	Tuoteasiantuntija	Ei koskaan

Ennen varsinaisia testihakuja tutkimus toteutettiin pilottihenkilöllä, jonka kanssa tehtiin samat tiedonhakutehtävät (liite 1). Tiedonhakutehtävät osoittautuivat johdonmukaisiksi. Pilottihenkilön käytöllä haluttiin myös varmistaa, ettei mahdollisia tietoteknisiä ongelmia ilmene varsinaisten nauhoitusten aikana.

Tutkimusaineiston keruu tapahtui Microsoft Teams -alustaa käyttäen. Tämä tarkoitti sitä, että koehenkilöt jakoivat näyttöruutunsa samalla kun he suorittivat hakutehtäviä Outi.finna.fi:ssä. Tiedonhaut tallennettiin Teams-sovelluksesta löytyvällä nauhoitustoiminnolla. Kaikki koehenkilöiden tekemät toimenpiteet näyttöruudulla jäi tallenteille, ja tallenteet jäivät tutkijan haltuun myöhempää analysointia varten. Koehenkilöihin pidettiin yhteyttä mikrofonin kautta. Joillakin koehenkilöillä oli myös web-kamera päällä tutkimuksen aikana. Tutkija piti myös web-kameraa päällä kaikkien nauhoitusten aikana. Videokuvan lisäksi tallenteisiin tallentui myös kaikki puhe. Kahdeksan koehenkilöä suorittivat tiedonhakutehtävät kotoa tai työpaikalta käsin. Kaksi koehenkilöä oli fyysisesti läsnä kotonani tiedonhakutehtäviä suorittaessa. He suorittivat tehtävät kuitenkin samalla tavalla kuten muutkin koehenkilöt Microsoft Teams -alustan avulla.

Tiedonhakutehtävien aikana tutkija ja koehenkilöt keskustelivat spontaanisti. Koehenkilöt kommentoivat omatoimisesti tiedonhakujaan tehtävien aikana. Tutkija vastasi koehenkilöiden kysymyksiin normaalisti, mutta ei auttanut koehenkilöitä tiedonhauissa. Tutkija myös esitti kysymyksiä koehenkilöille nauhoitusten aikana. Tiedonhakutehtävien jälkeen koehenkilöitä haastateltiin. Haastattelurunko oli etukäteen mietitty. Haastattelurunko löytyy liitteestä 2.

Tiedonhakutehtävät koostuivat viidestä etukäteen laaditusta musiikkiaineistoon liittyvästä kysymyksestä. Tiedonhakutehtävät lähetettiin koehenkilöille sähköpostitse juuri ennen kuvaushetkeä. Tiedonhakutehtävien aikana tutkija havainnoi tapahtumia omalta ruudulta. Tiedonhakutehtävissä ei ollut aikarajaa, ja tehtävästä seuraavaan siirtyminen tapahtui, kun koehenkilö oli tyytyväinen löydettyyn aineistoon, tai jos hän ei osannut enää jatkaa hakua.

5.4 Haastattelujen litterointi

Opinnäytetyössäni litteroitiin koehenkilöiden haastattelut, kaikki tietokoneen ruudulla tapahtuvat tapahtumat, sekä koehenkilöiden kommentit tiedonhakutehtävien aikana. Koehenkilöiden kommentit

ja vastaukset teemahaastattelussa kirjattiin ylös osittain propositiotasolla, ja osittain myös yleiskielisellä tasolla. Propositiotason litteroinnilla tarkoitetaan koehenkilöiden puheen ajatussisällön puhtaaksikirjoittamista.

Tietokoneen ruudulla tapahtuvat asiat kirjattiin ylös enimmäkseen propositiotasolla, eli jokaista hiiren liikautusta tai sivun vieritystä ei litteroitu. Litterointien jälkeen kirjastotyöntekijät merkittiin koodeilla K1–K5 ja asiakkaat koodeilla K6–K10, jotta aineistoa olisi helpompi käsitellä. Kestoltaan lyhin tallenne kesti noin 17 minuuttia haastatteluineen. Kestoltaan pisin tallenne kesti noin 39 minuuttia haastatteluineen.

6 TUTKIMUSTULOKSET

Tuloksista käy ilmi, minkälaisia hakutapoja ja hakusanoja koehenkilöt käyttivät tiedonhakehtävissä. Tuloksissa on huomioitu myös mahdolliset ongelmat, joita koehenkilöt kohtasivat tehtävien aikana. Kaikki koehenkilöiden käyttämät hakusanat tai hakulausekkeet ovat kursivoituna. Koehenkilöiden tekemiä kommentteja kyseisistä tehtävistä on kursivoituna tehtävien väleissä. Toisin kun teksti voi antaa ymmärtää, Boolean operaattoreita ei käytetty tehtävien aikana kertaakaan. Sana *AND* merkitsee, että koehenkilöt ovat sijoittaneet hakusanoja useampaan kuin yhteen hakukenttään tarkennetussa haussa.

6.1 Yksinkertainen tiedonhaku

Ensimmäisessä tiedonhakehtävässä piti hakea Asa -artistin Leijonaa metsästä albumi CD-formaatissa. Tiedonhakehtävän tarkoitus oli tarkastella, kuinka koehenkilöt käyttäytyvät tietokannassa, kun kyseessä on yksinkertainen tiedonhaku.

Kirjastotyöntekijöistä kolme käytti vapaata sanahakua, ja kaksi tarkennettua hakua. Vapaassa sanahaussa hakusanoina käytettiin *ASA leijonaa metsästä* ja *asa leijonaa metsästä*. Tarkennetussa haussa kirjastotyöntekijä (K1) merkitsi ensimmäiseen hakukenttään *Asa* ja valitsi alusvetovalikosta Tekijä/rooli tarkennuksen, ja toiseen hakukenttään kirjastotyöntekijä (K1) merkitsi hakusanat *leijonaa metsästä*. Kirjastotyöntekijä (K4) käytti myös tarkennettua hakua, ja merkitsi ensimmäiseen hakukenttään *asa* ja toiseen hakukenttään *leijonaa*. Työntekijä (K4) käytti rajauksena aineistotyyppiä CD. Yksi kirjastotyöntekijä viidestä aukaisi teoksen ja selasi teoksen tarkempia tietoja sekä saatavuustietoja. Kaikki kirjastotyöntekijät löysivät oikean dokumentin mutkattomasti.

"Mä ite yritän välttää monesti tarkennettuja hakuja alussa, vähän riippuu aineistosta toki, mutta jos on aika selkeää mitä hakee, niin tapana on käyttää tätä yleishakua." (K2)

Asiakkaista neljä käytti ensimmäisessä tiedonhakehtävässä vapaata sanahakua ja yksi asiakas tarkennettua hakua. Vapaassa sanahaussa hakusanoina käytettiin; *asa leijonaa metsästä*, *asa leijonaa metsästä cd*, *ASA leijonaa metsästä*, *Leijonaa metsästä CD*, *Leijonaa metsästä ASA CD* ja *asa leijonaa*. Tarkennetussa haussa asiakas käytti ensimmäisessä hakukentässä hakusanaa

asa, ja toisessa hakukentässä *leijonaa mä metsästä*n ja valitsi aineistotyyppin cd. Yksi asiakas viidestä aukaisi teoksen ja katsoi saatavuustiedot. Kaikki asiakkaat löysivät myös lopulta oikean dokumentin suhteellisen helposti. Asiakkaat (K7, K8 ja K10) joutuivat kuitenkin etsimään oikeaa dokumenttia useamman kerran liian monimutkaisen hakulausekkeen tai kirjoitusvirheen vuoksi. Asiakkaiden hakutavat olivat keskenään verrattain samankaltaisia. Asiakas (K9) käytti ehdotuslaatikkoa apunaan tiedonhakutehtävässä.

”Se laulaa siinä, että leijonaa mä metsästä, niin minä automaattisesti luin, että leijonaa mä metsästä, vaikka sullahan lukee tuolla ihan selvästi, että leijonaa metsästä.” (K10)

Kuvio 6. Finna auttaa aineiston hakemisessa ehdottamalla automaattisesti vaihtoehtoja (Finna, viitattu 3.5.2021)

6.2 Rajauksien käyttö tiedonhaussa

Toisessa hakutehtävässä piti hakea vasta-alkajille tarkoitettu laulunopetuksen nuottikirja, joka on julkaistu viimeisen viiden vuoden aikana. Tiedonhakutehtävän tarkoitus oli tarkastella rajauksien, sekä sopivien hakusanojen käyttöä. Jokainen kirjastotyöntekijä käytti tiedonhakutehtävässä tarkennettua hakua, ja yksi käytti sen lisäksi myös vapaata sanahakua. Tiedonhakutehtävässä kirjastotyöntekijät käyttivät seuraavia hakusanoja; *laulunoppaat AND alkeistaso, laulunoppaat, laulunoppaat AND vasta-alkaja, LAULUNOPETUS, 78.3 AND MUSIIKKI, 78.2, LAULUKOKOELMA, Tohtori Toonika, 78.3, sadolin, laulunopetus AND aloittelijat, laulunopetus, laulaminen ja laulu, opetusoppi.*

Neljä kirjastotyöntekijää käytti tarkennetussa haussa rajauksena nuottia ja kirjaa tai molempia. Kaikki kirjastotyöntekijät käyttivät myös valmistusvuotta rajauksena. Neljä kirjastotyöntekijää etsi

tiedonhakutehtävään asiasanoja. Kirjastotyöntekijät (K1, K5) etsi Yleisestä suomalaisesta asiasanastosta (MUSA/CILLA, YKL) olennaisia hakutermejä tiedonhakutehtävää varten osoitteesta finto.fi. Työntekijät (K2 ja K3) etsivät asiasanoja jo entuudestaan heille tutusta alan aineistosta Finnassa. Työntekijä (K5) etsi myös Finnasta asiasanoja hänelle ennestään tuntemattomista teoksista. Jokainen kirjastotyöntekijä löysi jonkun kysymystä kuvaavan teoksen suhteellisen mutkattomasti. Eniten vaikeuksia tuotti löytää oikeat hakusanat. Neljä kirjastotyöntekijää aukaisi teoksen ja tarkasteli teoksen tarkempia tietoja.

"Voisin käydä katsomassa asiasanoja toisista teoksista, jos tietäisin että tämä on, mutta haluaisin jotakin uudempaa, laulunoppaat asiasana, hienoa." (K3)

Toisessa tiedonhakutehtävässä asiakkaista kolme käytti vapaata sanahakua ja kaksi asiakasta tarkennettua hakua. Tiedonhakutehtävässä asiakkaat käyttivät seuraavia hakusanoja; *nuottikirja, lauluopetus AND nuottikirja, lauluopetus, nuottikirjat, laulu, laulu AND vasta-alkaja, laulu AND nuotti*. Toisessa tiedonhakutehtävässä asiakkaiden tiedonhakutavat poikkesivat toisistaan melko paljon. Asiakas (K6) käytti tiedonhaussa vapaata sanahakua ja hakusanaa *nuottikirja*. Asiakas (K6) käytti hakutulossivun vasemmassa reunassa sijaitsevia rajauslaatikoita, joista rajasi tiedonhaun aineistotyyppiin ja aiheen mukaan koskemaan nuotteja, sekä laulukirjoja. Asiakas (K6) järjesti teoksen vuoden mukaan uusimmasta vanhimpaan. Asiakas (K7) käytti toisessa tiedonhakutehtävässä tarkennettua hakua. Hakusanoina asiakas (K7) käytti ensimmäisessä hakukentässä *lauluopetus*, ja toisessa hakukentässä *nuottikirja*, ja käytti rajauksena valmistusvuotta. Asiakas (K7) toisti vielä tiedonhaun tarkennetussa haussa hakusanalla *lauluopetus*. Asiakas (K8) käytti vapaata sanahakua ja hakusanoina *nuottikirja laulunopetus*. Hakutulossivun kohdalla asiakas (K8) järjesti teokset vuoden mukaan. Asiakas (K9) käytti vapaassa sanahaussa hakusanaa *nuottikirjat*, ja valitsi ehdotuslaatikosta rajauksen Nuotti. Asiakas (K10) käytti tarkennetussa haussa hakusanaa *laulu*. Rajauksena asiakas (K10) käytti aineistotyyppinä kirjaa ja valmistusvuotta. Asiakas (K10) toisti tiedonhaut tarkennetussa haussa vielä kaksi kertaa käyttäen hakusanoja *laulu AND vasta-alkaja*, sekä *laulu AND nuotti*. Rajauksena asiakas (K10) kokeili vielä suomen kieltä.

Asiakkaista neljä (K6, K8, K9, K10) olivat tyytyväisiä löytämiinsä teoksiin. Asiakas (K7) ei voinut pitää varmana, oliko löydetty teos tehtävänannon mukainen. Asiakas (K7) kuitenkin tarkasteli useampaa teosta tarkemmin. Myös muut asiakkaat aukaisivat oikeaksi havaitsemansa teokset, ja tarkastelivat niiden tietoja tarkemmin.

”nuottikirja, mikä on nuottikirja, siellä on pelkästään väkkyroitä.” (K8)

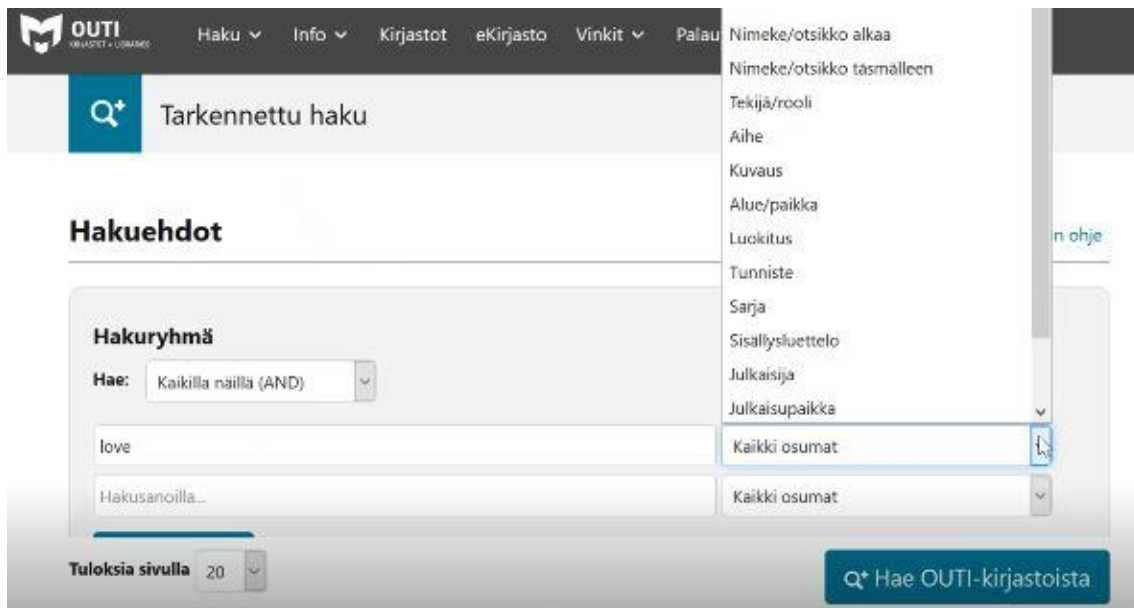
6.3 Usein esiintyvä hakusana ja haku tekijän mukaan

Kolmannessa tiedonhakutehtävässä piti hakea jokin yhdysvaltalaisen Love -yhtyeen albumi CD-formaatissa. Tiedonhakutehtävän tarkoitus oli myös tarkastella, kuinka koehenkilöt käyttäytyvät tietokannassa, kun haettava hakusana esiintyy todella monessa tietokannan eri teoksessa, ja hakutuloksia saattaa ilmaantua runsaasti.

Kolmannessa tiedonhakutehtävässä nimetty dokumentti oli yhdelle kirjastotyöntekijälle (K5) ennestään tuttu. Työntekijä kuitenkin suoritti tiedonhaun niin, että tehtävässä nimetty dokumentti olisi hänelle ennestään tuntematon. Kaikki kirjastotyöntekijät käyttivät kolmannessa tiedonhakutehtävässä tarkennettua hakua. Kirjastotyöntekijöistä neljä (K1, K3, K4, K5) käyttivät tarkennetussa haussa alasvetovalikkoa, jolloin etsittiin tekijän/roolin mukaan hakusanaa *love*. Loven lisäksi hakusanoina käytettiin; *yhdysvallat*, *LOVE* ja *POP*. Rajauksena käytettiin aineistotyyppiä, jossa valittiin cd tai äänite ja cd. Hakusanan *yhdysvallat* kohdalla kirjastotyöntekijä (K1) käytti alasvetovalikon kohtaa Alue/paikka. Kirjastotyöntekijät (K1, K2) rajasi tiedonhakua hakutulossivun sivun vasemasta laidasta löytyvien rajaimien avulla TEKIJÄN kohdalta. Kirjastotyöntekijöiden hakutavat olivat keskenään jokseenkin samanlaisia. Jokainen työntekijä löysi tehtävässä nimetyn dokumentin verrattain mutkattomasti.

”Finnan heikkous näkyy tässä, kun se sana love näkyy kaikkialla -- asiakkaille hirveän huono – tässä kohden käytän meidän omaa Kohaa, siinä sen tekijän saa paremmin haarukoitua.” (K2)

”Nythän tämä näyttää täällä kaikkea muutakin aika randomia. Randomisti tuli [nimekkeet] vaikka valitsi esittäjän mukaan.” (K5)

Kuvio 7. Hakukenttien vierestä löytyy alasvetovalikko, josta valitaan mihin tietueen kenttään haku kohdistetaan (Finna 2021, viitattu 4.5.2021)

Kolmannessa tiedonhakutehtävässä kolme asiakasta (K6, K8, K9) aloitti tiedonhaun vapaalla sanahaululla. Asiakkaat (K6, K8) siirtyivät kuitenkin myöhemmin käyttämään tarkennettua hakuja, koska etsittyä dokumenttia ei aluksi löytynyt. Asiakkaat (K7, K10) käyttivät pelkästään tarkennettua hakuja. Kolmannessa tiedonhakutehtävässä asiakkaat käyttivät seuraavia hakusanoja; *love*, *love cd*, *love reunion*, *"love"*, *love yhtye*, *out here*, *love da copo* ja *love for sail*.

Kaikki asiakkaat kokeilivat tiedonhakutehtävässä hakutulossivulla olevia rajauslaatikoita. Jokainen asiakas kokeili tarkentaa tiedonhakuja TEKIJÄ- rajaimen avulla. Asiakkaat kokeilivat tarkentaa tiedonhakuja myös KIELI-, VALMISTUSVUOSI-, ja GENRE- rajaimien avulla. Asiakkaat (K6, K7, K8, K10) käyttivät tarkennetussa haussa alasvetovalikon kohtaa Tekijä/rooli, hakiessaan hakusanalla *love*. Asiakkailla (K8, K10) oli ilmeisesti ennakkokäsitys haettavasta aineistoista, sillä he hakivat aineistoa tarkkojen hakusanojen, sekä tiettyjen vuosien mukaan. Asiakas (K8) käytti tehtävässä myös fraasihakua *"love"*. Asiakas (K9) käytti ehdotuslaatikon antamia tuloksia apunaan tehtävässä. Lopulta neljä asiakasta löysi tehtävässä nimetyn dokumentin. Asiakkaiden tiedonhaussa tuotti eniten vaikeuksia liian tarkat hakusanat tai/ja rajaukset. Kaksi asiakasta aukaisi teoksia ja tarkasteli niiden tarkempia tietoja.

"tämä oli vähän liian isoa hakuammuntaa -- tuohon [hakutulossivun tekijä-kenttään] saisi laittaa hakuun [tarkan hakusanan]." (K6)

love

RAJAA HAKUA ? Näytetään 1 - 20 / 15 668 → Järj

Verkossa saatavilla 2

KIRJASTO ↓

AINEISTOTYYPPI ↑

- ▶ Äänite 10 062
- Nuotti 3 604
- ▶ Kirja 1 504
- ▶ Video 475
- ▶ Muu/Määrittelemätön 14
- ▶ Opinnäyte 8
- Esine 1

TEKIJÄ ↑

- Beatles 142
- Presley, Elvis 97
- Leskelä, Ari 95
- Lennon, John 89
- Queen 82
- Clapton, Eric 81
- ▼ LISÄÄ

KIELI ↓

ALKUTEOKSEN KIELI ↓

TEKSTITYSKIELI ↓

VUOSI ↓

Kuvio 8. Hakua pystyy rajaamaan hakutulossivulla rajaimien avulla (Finna 2021, viitattu 6.5.2021b)

6.4 Nuottihaku

Neljännessä tiedonhakutehtävässä piti hakea jousikvartetton jäsenille nuotit Mozartin teokseen Eine kleine nachtmusik. Yksi viululle, yksi sellolle ja yksi alttoviululle. Tiedonhakutehtävän tarkoitus oli tarkastella, kuinka koehenkilöt käyttäytyvät tietokannassa, kun haettava aineisto sisältää nuotteja.

Neljännessä tiedonhakehtävässä kaksi kirjastotyöntekijää (K1, K3,) aloittivat tiedonhaun vapaalla sanahauulla hakusanoilla *eine kleine nachtmusik* ja *mozart eine kleine nachtmusik*. Kirjastotyöntekijä (K3) rajasi aineiston koskemaan nuotteja. Kirjastotyöntekijä (K3) järjesti hakutulossivulla teokset luokan mukaan. Kirjastotyöntekijä (K1) etsi hakutulossivulla tehtävässä nimettyä aineistoa rajaimien avulla, aiheena viulu. Sen jälkeen (K1) poisti aiheen viulu, ja rajasi tiedonhaun koskemaan tekijän Mozart, Wolfgang Amadeus teoksia. Kirjastotyöntekijä (K1) yritti vielä uudestaan hakusamalla *eine kleine nachtmusik sello*, jonka jälkeen rajasi hakutulokset hakutulossivulla koskemaan nuotteja.

Kirjastotyöntekijät (K2, K4, K5) käyttivät tarkennetussa haussa seuraavia hakusanoja; *Eine kleine nachtmusik AND Mozart, mozart AND kvartetot AND eine kleine nachtmusik, mozart AND eine kleine nachtmusik*. Alasvetovalikosta työntekijät (K2, K4, K5) tarkensivat hakua Tekijä/rooli, Nimeke/otsikko sisältää ja Aihe mukaan. Työntekijä (K2) kokeili vielä vapaata hakua hakusanalla *jousikvartetoT MOZART Eine kleine nachtmusik*. Kaikki kirjastotyöntekijät löysivät saman dokumentin ongelmitta, ja tarkistivat sen tarkemmat tiedot. Tiedonhakehtävässä olisi voinut hakea myös kolme erillistä dokumenttia jokaiselle määritellylle instrumentille, mutta tietokannassa oli myös yksi dokumentti, josta löytyi ne kaikki.

"Tässä tapauksessa olisin varmaan saattanut hakea alttoviulua, selloa ja viulua, ehkä vähän harvinaisemmasta soittimesta lähtien kokeilla, mutta taisi olla myös jousikvartetot asiasana, niin se sitten sillain [löytyi]. -- Olin saattanut myös luokkaa 51 rajata ja poistaa kaikki pianot sun muut mitä se ylimääräistä antaa." (K2)

Neljännessä tiedonhakehtävässä kolme asiakasta (K6, K8, K9) käytti vapaata sanahakua. Vapaassa sanahaussa käytettiin seuraavia hakusanoja; *eine kleine nachtmusik, eine kleine nachtmusik viulu, eine kleine nachtmusik sello, eine kleine nachtmusik alttoviulu ja mozart eine kleine*. Asiakas (K6) rajasi hakutuloksia aiheen mukaan hakutulossivulta rajaimien avulla. Rajatut aiheet olivat viulu, alttoviulu ja sello. Asiakas (K8) tarkisti googlesta miltä alttoviulu näyttää, ja arvioi teosten kuvakkeista tehtävässä nimettyjä dokumentteja. Asiakas (K9) käytti jälleen ehdotuslaatikkoa apunaan tiedonhaussa, ja valitsi hakusanan koskemaan nuottiaineistoa. Asiakkaalla (K10) oli jäänyt ilmeisesti vahingossa edellisestä tiedonhausta VALMISTUSVUOSI, GENRE ja AINEISTOTYYPPI rajaimet käyttöön, eikä osumia ilmaantunut. Lopulta asiakas (K9) huomasi poistaa rajaimet käytöstä.

Asiakkaat (K7, K10) hakivat tarkennetussa haussa seuraavilla hakusanoilla; *eine kleine nachtmusik AND mozart*, *eine kleine nachtmusik AND mozart AND violin AND cello*, *eine kleine nachtmusic*, *mozart AND nachtmusic* ja *mozart*, sekä tarkensivat hakuja alavetovalikosta tekijä/rooli mukaan. Asiakkaat (K7, K10) rajasivat hakutuloksia aiheen ja tekijän mukaan hakutulossivulta rajaimien avulla. Neljäs tiedonhakutehtävä oli asiakkaille vaikein. Vapaata sanahakua käyttäneet asiakkaat löysivät tehtävässä nimetyn aineiston. Asiakas (K6) löysi kolme erillistä dokumenttia, jokaiselle tehtävässä nimetylle instrumentille. Asiakkaat (K8, K9) löysivät yhden dokumentin, jossa oli kaikkien tehtävässä nimettyjen instrumenttien nuotit. Eniten vaikeuksia asiakkaille tuotti tiedonhaussa väärin kirjoitetut hakusanat, sekä liian tarkkaan rajatut tiedonhaut, joiden takia relevantteja tuloksia ei löytynyt. Asiakkaat eivät myöskään sen tarkemmin tutkineet teosten sisältöä.

”Tunniste, mitä tämäkin tarkoittaa. Näissä pitäisi olla semmoinen ohje pop-uppina, että pystyisi näkemään mitä nämä tarkoittaa. Eihän näistä sanoista ihminen tiedä puoliakaan mitä nämä tarkoittaa. Mitä sä teet tällä hyllypaikalla täällä spesifionnissa.” (K7)

6.5 Klassisen musiikin haku aineistotyyppin ja esittäjän perusteella

Viidennessä tiedonhakutehtävässä piti hakea teos *Eine kleine Nachtmusik* CD-formaatissa Lontoon sinfoniaorkesterin soittamana. Tiedonhakutehtävän tarkoitus oli tarkastella, kuinka koehenkilöt käyttäytyvät tietokannassa, kun haettava aineisto sisältää klassista musiikkia.

Viidennessä tehtävässä kirjastotyöntekijät (K1, K3) aloittavat tiedonhaun vapaalla sanahauulla. Kirjastotyöntekijä (K3) kokeili myös tarkennettua hakuja. Kirjastotyöntekijät (K2, K5) aloitti tiedonhaun tarkennetulla haulla, mutta siirtyi myöhemmin käyttämään vapaata sanahakua. Vapaassa sanahaussa hakusanoina käytettiin; *eine kleine nachtmusik*, *MOZART eine kleine nachtmusik LONDON*, *mozart eine kleine nachtmusik*, *london symphony orchestra eine kleine nachtmusik*, *mozart pieni yösoitto*, *mozart KV525* ja *lontoon sinfoniaorkesteri*. Tarkennetussa haussa käytettiin hakusanoina; *jousikvartetot MOZART Eine kleine nachtmusik*, *eine kleine nachtmusik AND 78.54*, *mozart AND kvartetot AND eine kleine nachtmusik AND london symphony*, *mozart AND eine kleine nachtmusik AND london symphony*, *mozart AND eine kleine nachtmusik AND Lontoon sinfoniaorkesteri*, *mozart AND eine kleine nachtmusik AND lontoon*, *mozart AND lontoon sinfoniaorkesteri* ja *London Symphony Orchestra AND mozart AND Eine kleine nachtmusik*, sekä tarkennettiin hakuja

alasvetovalikoista. Tarkennetussa haussa työntekijät tarkensivat hakujaan alasvetovalikoista Tekijä/rooli, Nimeke/otsikko sisältää ja Luokitus mukaan.

Kirjastotyöntekijä (K1) tarkensi hakuaan tekijän ja aineistotyyppin mukaan hakutulossivun rajauslaaticoista. Kirjastotyöntekijä (K3) löysi toisesta teoksesta luettelomerkinnän KV525, joka vastaa Köchelin luettelossa Mozartin Eine kleinen Nachtmusik teosta, ja käytti luettelomerkintää vapaassa sanahaussa. Kaikki kirjastotyöntekijät löysivät saman teoksen. Työntekijä (K5) ei aluksi ottanut huomioon englanninkielisiä vastineita hakusanoille. Neljä kirjastotyöntekijää tarkisti teoksen tarkemmat tiedot.

Viidennessä tiedonhakutehtävässä kolme asiakasta (K6, K8, K9) käytti vapaata sanahakua. Vapaassa sanahaussa käytettiin seuraavia hakusanoja; *eine kleine nachtmusik, eine kleine nachtmusik london symphony ja mozart eine kleine*. Asiakas (K6) rajasi hakuaan hakutulossivulla tekijän ja aineistotyyppin mukaan. Asiakas (K9) käytti jälleen tiedonhakutehtävässä apunaan ehdotuslaatikkoa, jos valitsi rajaukseksi äänitteet. Asiakas (K9) rajasi vielä hakuaan hakutulossivulla tekijän mukaan. Tarkennetussa haussa asiakkaat (K7, K10) käyttivät seuraavia hakusanoja; *Eine kleine Nachtmusik AND mozart AND violin AND cello, Eine kleine Nachtmusik AND mozart AND violin AND cello AND london AND lontoo, Eine kleine Nachtmusik AND mozart AND violin AND cello AND london AND sinfonia, Eine kleine Nachtmusik AND mozart, Eine kleine Nachtmusik AND mozart AND orkesterit, Eine kleine Nachtmusik AND mozart AND orkesterit AND lontoo, Eine kleine Nachtmusik AND mozart AND orkesterit AND london, Eine kleine Nachtmusik AND mozart AND orkesterit AND sinfonia ja London AND Eine kleine Nachtmusik*, sekä tarkennettiin hakuja alasvetovalikoista Tekijä/rooli mukaan.

Viidennessä tiedonhakutehtävässä kaksi asiakasta tarkasteli löytämiensä teoksia tarkemmin. Vapaata sanahakua käyttäneet asiakkaat (K6, K8, K9) löysivät oikean teoksen. Eniten vaikeuksia asiakkaille tuotti tiedonhaussa väärin kirjoitetut hakusanat, sekä liian paljon hakusanoja sisältäneet tiedonhaut, joiden takia relevantteja tuloksia ei löytynyt.

6.6 Tiedonhakutehtävissä tehdyt toimenpiteet numeroina

TAULUKKO 2. KUINKA MONTA KERTAA KIRJASTOTYÖNTEKIJÄT TEKIVÄT ERI TOIMENPITEITÄ TIEDONHAKUTEHTÄVIEN AIKANA

Koehenkilö	K1	K2	K3	K4	K5
Haki asiasanastoista asiasanoja	1	0	0	0	4
Haki Finnasta asiasanoja	1	1	1	0	2
*Järjesti tuloksia hakutulossivulla	1	3	4	1	0
*Käytti alavetovalikoita tarkennetussa haussa	3	0	3	3	4
Käytti Boolean operaattoreita	0	0	0	0	0
Käytti Googlea apuna tiedonhaussa	0	0	0	0	1
Käytti ehdotuslaatikkoa	0	0	0	0	0
Käytti fraasihakua	0	0	1	0	0
Käytti luokitusta hakusanana	0	3	2	0	0
*Käytti rajauksia tarkennettu haku sivulla	2	4	3	4	4
*Käytti rajauslaatikoita hakutulossivulla	4	3	3	0	0
*Käytti tarkennettua hakua	3	4	3	5	4
*Käytti vapaata sanahakua	3	4	4	0	1
*Lisäsi hakukenttiä	0	1	0	2	2
Tarkasteli/avasi löydettyjä dokumentteja	7	8	11	5	11

Tähdellä * merkityt kohdat tarkoittavat kuinka monessa tiedonhakutehtävässä on käytetty kyseistä toimenpidettä. Eli vaikka koehenkilö olisi käyttänyt tarkennettua hakua jokaisessa tehtävässä useamman kerran, enimmäismäärä on silti 5. Tähdettömät kohdat kertovat kuinka monta kertaa kyseistä toimenpidettä tehtiin kaikkien tehtävien aikana yhteensä.

TAULUKKO 2. KUINKA MONTA KERTAA ASIAKKAAT TEKIVÄT ERI TOIMENPITEITÄ TIEDONHAKUTEHTÄVIEN AIKANA

Koehenkilö	K6	K7	K8	K9	K10
Haki asiasanastoista asiasanoja	0	0	0	0	0
Haki Finnasta asiasanoja	0	0	0	0	0
*Järjesti tuloksia hakutulossivulla	3	0	2	0	1
*Käytti alasetoalikoita tarkennetussa haussa	1	3	1	0	2
Käytti Boolean operaattoreita	0	0	0	0	0
Käytti Googlea apuna tiedonhaussa	0	0	1	0	0
Käytti ehdotuslaatikkoa	0	0	1	5	0
Käytti fraasihakua	0	0	1	0	0
Käytti hakusanana luokkatunnusta	0	0	0	0	0
*Käytti rajoituksia tarkennettu haku sivulla	1	5	1	0	5
*Käytti rajauslaatikoita hakutulossivulla	4	1	2	2	2
*Käytti tarkennettua hakua	1	5	1	0	5
*Käytti vapaata sanahakua	5	1	5	5	0
*Lisäsi hakukenttiä	0	2	0	0	0
Tarkasteli/avasi löydettyjä dokumentteja	4	7	6	4	1

Tähdellä * merkityt kohdat tarkoittavat kuinka monessa tiedonhakutehtävässä on käytetty kyseistä toimenpidettä. Eli vaikka koehenkilö olisi käyttänyt tarkennettua hakua jokaisessa tehtävässä useamman kerran, enimmäismäärä on silti 5. Tähdettömät kohdat kertovat kuinka monta kertaa kyseistä toimenpidettä tehtiin kaikkien tehtävien aikana yhteensä.

7 JOHTOPÄÄTÖKSET

Tutkimusaineiston perusteella voidaan todeta, että tämän opinnäytetyön tiedonhakutehtävien kohdalla kirjastotyöntekijöiden ja asiakkaiden tiedonhakutavoista löytyi jonkun verran eroavaisuuksia. Tässä tutkimuksessa jokaisella asiakkaalla oli selkeästi oma menettelytapa, tai jokin toistuva kaava, jota he käyttivät tiedonhakutehtävissä. Asiakkaat käyttivät yleensä pelkästään vain tarkennettua hakua, tai pelkästään vapaata sanahakua kaikkien tiedonhakutehtävien kohdalla. Kahdessa tapauksessa asiakas vaihtoi vapaan sanahaun tarkennettuun hakuun, koska hakutulosten määrä oli niin suuri. Kirjastotyöntekijät käyttivät näitä kahta eri hakuominaisuutta monipuolisemmin. Toisaalta relevanttien teosten löydettävyyteen sillä ei ollut merkitystä kumpaa hakua asiakkaat käyttivät. Yleisesti ottaen vapaata sanahakua käyttäneet asiakkaat löysivät oikean teoksen useammin, kuin asiakkaat, jotka käyttivät pääasiassa tarkennettua hakua.

Toinen selkeä eroavaisuus oli se, että asiakkaat katsoivat teostietojen sisälle harvemmin kuin kirjastotyöntekijät, ja tarkastelivat niitä lyhyemmän aikaa. Osa asiakkaista kuitenkin käytti huomattavasti aikaa tutkiessaan löydettyjen teosten relevanttiutta. Kolmas asia, jota asiakkaat hyödynsivät huomattavasti vähemmän kuin kirjastotyöntekijät, oli asiasanojen käyttö. Kerätystä aineistosta ei käynyt ilmi, että asiakkaat olisivat miettineet tai etsineet eri asiasanoja tiedonhakutehtäviä varten.

Tiedonhakutehtävissä eniten hankaluuksia asiakkaille tuotti liian paljon hakusanoja sisältäneet tiedonhaut, kirjoitusvirheet, ja hakutulosten suuri määrä, josta sitten ei osattu identifioida mahdollisia relevantteja teoksia. Tutkimuksessa kävi myös ilmi, että aineiston puutteellinen tai virheellinen kuvailu tietokannassa vaikutti aineiston löydettävyyteen. Tästä esimerkki löytyi kolmannesta tiedonhakutehtävästä. Kolmannessa tiedonhakutehtävässä kysytyyn aineistoon löytyi vain yksi sopiva teos Outi.finna.fi tietokannasta. Asiakkaat (K8, K9) etsivät heille entuudestaan tuttua aineistoa valmistusvuoden perusteella. Oikean teoksen valmistusvuodeksi oli kuitenkin merkitty CD:n painosvuosi, joten se vaikutti asiakkaiden (K8, K9) tiedonhakuun negatiivisesti. Ongelmia tiedonhauissa asiakkaille tuotti myös se, että edelliseen tiedonhakuun määritetyt rajaukset saattoivat jäädä päälle siirryttäessä uuteen tiedonhakuun.

Haastatteluissa kävi ilmi, että jotkin asiakkaista pitivät ongelmallisena tarkennetussa haussa Finnan liian tarkkoja rajausvaihtoehtoja. Haastatteluissa todettiin myös se, että Finna ei osaa välttämättä aina korjata kirjoitusvirhettä. Tästä esimerkkinä oli asiakkaan (K10) suorittama *eine kleine nachtmusic*-haku, jolloin Finna ei ymmärtänyt kysyä, tarkoittiko *eine kleine nachtmusik*.

Kaiken kaikkiaan asiakkaat käyttivät suhteellisen monipuolisesti eri hakuominaisuuksia. Asiakkaat osasivat käyttää hyvin rajauksia ja järjestää hakutuloksia. Asiakkaiden hakusanojen käyttö oli myös johdonmukaista. Eniten hakusanoina käytettiin teosten ja tekijän nimiä, tai molempia yhtä aikaa. Myös aineistotyyppiä ja aihetta käytettiin hakusanoina, kuten esimerkiksi *cd* tai *viulu*. Jopa fraasihakua *”love”* käytettiin.

Asiakkaat kokivat positiivisena asiana Finnassa muun muassa tietokannan laajan aineistomäärän, hakutulossivulta löytyvät rajauslaatikot ja sen, että Finna osaa etsiä hakusanoja myös nimekkeiden sisältä. Asiakkaat kommentoivat tiedonhakuja ja Finnaa seuraavasti;

”Yllätti että instrumentit ja nuotit ymmärsi, että haen niitä pelkällä hakusanan avulla, eikä niitä tarvinnut erikseen rajata niitä tuolta.” K8

”Laaja valikoima.” K6

”Nehän nopeuttaa löytämistä huomattavasti [rajauslaatikot]. K9

”Aika nopeastihan nämä hoksaa [rajauslaatikot”]. K8

”Ihan mahtavan paljon tavaraa mitä sieltä löytyy. Käy monesti niin kuin Spotifyssa kun haet sieltä jotakin, ja sitten huomaat että täällä on tämmöistäkin, sitten harhautut sinne. Vaikka et löytäisikään sitä oikeata, sitten siellä on niin paljon kaikkea muutakin mielenkiintoista. Se määrä ja laajuus, se on aivan mahtavaa.” K10

8 POHDINTA

Tämän opinnäytetyön tavoitteena oli lisätä Oulun kaupunginkirjaston työntekijöiden ymmärrystä siitä, kuinka asiakkaat toimivat verkossa tiedonhakutilanteissa, kun kohteena on musiikkiaineisto. Tuloksista käy ilmi koehenkilöiden käyttämät hakumenetelmät. Tiedonhakutehtävissä havaitut ongelmakohdat on tunnistettu ja eritelty. Kirjastotyöntekijöiden ja asiakkaiden tiedonhakumenetelmiä on myös vertailtu keskenään.

Tulokset ovat mielestäni melko luotettavia, vaikka koehenkilöitä olisi voinut olla enemmänkin. On myös hiukan hankala arvioida, olisiko koehenkilöiden tiedonhakutavat olleet erilaisia, jos he eivät olisi olleet tietosia siitä, että tapahtuma kuvataan. Kirjastotyöntekijöiden ja asiakkaiden tiedonhakutapojen vertaamisen koin myös hieman haasteelliseksi, sillä Outi-verkkokirjaston Finna saattoi olla myös kirjastotyöntekijöillekin entuudestaan vähemmän tuttu. Toisaalta tällä tavalla tutkimus oli ainoastaan mahdollinen, sillä asiakkailla ei ollut näissä olosuhteissa mahdollista käyttää työntekijäliittymä Kohaa.

Tutkimusmenetelmät osoittautuivat sopiviksi tällaiseen tutkimukseen. En juuri keksi muuta menetelytapaa, jolla voisi tutkia tämänkaltaista ilmiötä. Haastattelujen ja tiedonhakutehtävien aikana löytyi paljon semmoista tietoa, mitä ei olisi voinut ehkä muilla tavoin löytää. Jos tekisin työn uudestaan, kiinnittäisin enemmän huomiota haastattelutilanteiden vuorovaikutukseen. Haastavinta opinnäytetyössä oli tallennuksien katsominen yhä uudestaan ja uudestaan litterointia varten.

Opinnäytetyön tekeminen onnistui mielestäni hyvin. Opinnäytetyön aiheeseen liittyi myös omalta osaltani paljon kiinnostusta, koska siinä yhdistyi musiikkikirjastotoiminta ja tiedonhaku. Opinnäytetyön tilaaja teki tiiviisti yhteistyötä työn hyväksi, ja uskon että opinnäytetyöstäni on toimeksiantajaleni hyötyä. Tiedonhakutilanteet sujuivat ongelmitta tietoteknistä asioista huolimatta. Yhtäkään tiedonhakutilannetta ei tarvinnut kuvata uudestaan puutteellisen äänen tai kuvan takia. Lähes kaikki koehenkilöt olivat myös runsassanaisia.

LÄHTEET

Eloranta, K 2008. Musiikki Suomen yleisissä kirjastoissa. Teoksessa H. Poroila (toim.) Hiljaisuudesta nousi musiikki. Helsinki: Suomen musiikkikirjastoyhdistys ry.

Eloranta, K 2009. Yleisten kirjastojen musiikkitoiminnan vaiheita. Teoksessa J. Mäkinen (toim.) Suomen yleisten kirjastojen historia. Helsinki: BTJ Finland Oy.

Encyclopædia Britannica. 2021. Database. Viitattu 19.3.2021, <https://www.britannica.com/technology/database>.

Finna 2021a. Outi-kirjastot. Viitattu 29.4.2021, <https://outi.finna.fi/>.

Finna 2021b. Perushaun ohje. Viitattu 6.5.2021, <https://www.finna.fi/Content/help-basic>.

Finna. 2021c. Vaasan tiedekirjasto. Viitattu 4.5.2021, <https://tritonias.finna.fi/Content/searchhelp>.

Gronow, P. & Saunio, I. 1990. Äänilevyn historia. Porvoo: WSOY.

Haasio, A. 2015. Löydä!: opas helppoon tiedonhakuun. Helsinki: Avain.

Haasio, A 2020. Löydä! Helsinki: Avain.

Haasio, A., Harviainen, J. & Savolainen, R. 2019. Johdatus tiedonhankintatutkimukseen. Helsinki: Avain.

Hakulinen, I. 2019. Koha–kokemuksia pääkäyttäjän näkökulmasta. Viitattu 14.4.2021, <https://tietolinja.kansalliskirjasto.fi/2019-2/1902-koha2/>.

Helsingin yliopiston kirjasto 2020. Systemaattinen tiedonhaku: Hakutulosten arviointi & haun dokumentointi. Viitattu 23.3.2021, <https://libraryguides.helsinki.fi/c.php?g=666918&p=4743091>.

Hirsjärvi, J. & Hurme, H. 2000. Tutkimushaastattelu: Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki: Yliopistopaino

Jyväskylän yliopisto 2015. Diskurssianalyysi. Viitattu 11.5.2021, <https://koppa.jyu.fi/avoimet/hum/menetelmapolkuja/menetelmapolku/aineiston-analyysimenetelmat/diskurssianalyysi>.

Järvinen, P. 2007. Kodin digitekniikka: Kuva, ääni, laitteet & mahdollisuudet. Porvoo: WSOYpro/Docendo

Kananen, J. 2013. Case-tutkimus opinnäytetyönä. Jyväskylä: Suomen Yliopistopaino Oy – Juvenes Print

Kananen, J. 2014. Laadullinen tutkimus opinnäytetyönä: Miten kirjoitan kvalitatiivisen opinnäytetyön vaihe vaiheelta. Jyväskylä: Suomen Yliopistopaino Oy – Juvenes Print.

Kananen, J. 2015. Opinnäytetyön kirjoittajan opas: Näin kirjoitan opinnäytetyön tai pro gradun alusta loppuun. Jyväskylä: Suomen Yliopistopaino Oy – Juvenes Print.

Kansalliskirjasto. Finna. Viitattu 16.2.21021, <https://www.kansalliskirjasto.fi/fi/palvelut/jarjestelmaalustapalvelut/finna>.

Kansalliskirjasto 2019. Finna-verkkokirjasto käytössä jo yli puolella yleisistä kirjastoista. Viitattu 17.2.2021, <https://www.kansalliskirjasto.fi/fi/uutiset/finna-verkkokirjasto-kaytossa-jo-yli-puolella-yleisista-kirjastoista-0>.

Kilpiö, K., Kurkela, V. & Uimonen, H. 2015. Koko kansan kasetti: c-kasetin käyttö ja kuuntelu Suomessa. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura.

Koha-Suomi 2021. Mikä on koha? Viitattu 2.3.2021, https://koha-suomi.fi/?page_id=7.

Lappeenrannan tiedekirjasto 2020. LAB informaatiolukutaidon perusteet. Viitattu 25.2.2021, https://libguides.lut.fi/LAB_informaatiolukutaito.

Lappeenrannan yliopisto 2021. Tiedonhankinta. Viitattu 23.3.2021, <https://libguides.lut.fi/tiedonhankinta/tiedonhankinnanvaiheet>.

Music Business Worldwide 2021. Viitattu 31.3.2021. <https://www.musicbusinessworldwide.com/us-music-fans-spent-more-on-vinyl-than-cd-last-year-for-the-first-time-since-1986/>.

Musiikkituottajat 2021. Äänitemusiikin kulutus kasvoi vuoden 2020 aikana. Viitattu 27.3.2021, <https://www.ifpi.fi/uutiset/2021/03/aanitemusiikin-kulutus-kasvoi-vuoden-2020-aikana/>.

Mäkiranta A. 2012. Avoin vai suljettu lähdekoodi kirjastojärjestelmässä. Teoksessa J. Saarti & P. Tuomi (toim.) Kirjastojärjestelmät vai kirjastot ilman järjestelmää: kirjastojen tietojärjestelmien suunnittelu, hankinta ja käyttöönotto. Helsinki: Avain.

Mäntynen, E. 2007. ”Kyllä mulle riittää ihan sanat ja melodia”: Musiikin tiedonhaku yleisissä kirjastoissa. Helsinki: Suomen musiikkikirjastoyhdistys.

Oulun kaupunki 2021. Koha-kirjastojärjestelmä ja Koha-Suomi Oy. Viitattu 7.4.2021, <https://www.ouka.fi/oulu/kirjasto/kohaukk>.

Oulun kaupunki 2021. Kuuntele musiikkia. Viitattu 30.3.2021, <https://www.ouka.fi/oulu/kirjasto/kuuntele-musiikkia>.

Oulun yliopisto 2021. Tieteellisen tiedonhankinnan opas: Boolean operaattorit AND, OR & NOT. Viitattu 9.3.2021, https://libguides oulu.fi/tieteellinentiedonhankinta/Boolean_operaatit.

Poroila, H. 2008. Alkusoitto. Teoksessa H. Poroila (toim.) Hiljaisuudesta nousi musiikki. Helsinki: Suomen musiikkikirjastoyhdistys ry.

Poroila, H. 2011. Asikasta ajatellen: Ajatuksia hyvästä musiikin dokumentoinnista. Helsinki: Suomen musiikkikirjastoyhdistys.

Rouvari, A. 2012. Asiakaskäyttöliittymät – parempi käytettävyys. Teoksessa J. Saarti & P. Tuomi (toim.) Kirjastojärjestelmät vai kirjastot ilman järjestelmää: kirjastojen tietojärjestelmien suunnittelu, hankinta ja käyttöönotto. Helsinki: Avain.

Saarti, J. 2002. Kirjastojärjestelmän hankkijan opas: Kirjastojen atk-järjestelmien tarkoitus, standardit ja toiminnot. Helsinki: BTJ Kirjastopalvelu Oy.

Saarti, J., Suominen, V. & Tuomi, P. 2009. Bibliografinen valvonta: johdatus luetteloinnin ja sisälönkuvailun menetelmiin. Helsinki: BTJ Kustannus.

Saarti, J. & Tuomi, P. 2012. Kirjastojärjestelmät – vai kirjastot ilman järjestelmää. Helsinki BTJ Finland Oy.

Tastula, L 2012. Musiikin ja musiikkiaineiston ominaisuuksia tiedonhaun näkökulmasta – miten musiikkia kysytään ja miten sitä haetaan. Teoksessa J. Saarti & P. Tuomi (toim.) Kirjastojärjestelmät vai kirjastot ilman järjestelmää: kirjastojen tietojärjestelmien suunnittelu, hankinta ja käyttöönotto. Helsinki: Avain.

Turun ammattikorkeakoulu 2020. Johdatus tiedonhankintaan -opas: Tiedonhaun muotoilu. Viitattu 9.3.2021, <https://libguides.turkuamk.fi/tiedonhankinnanopas/tiedonhaunmuotoilu>.

Vaasan tiedekirjasto 2021. Tiedonhaku: hakutulosten arviointi. Viitattu 25.3.2021, <https://uva.libguides.com/tiedonhaku/arviointi>.

Mene osoitteeseen <https://outi.finna.fi/> ja etsi seuraavat dokumentit niin kuin varaisit ne itsellesi;

1. Hae Asa -artistin Leijonaa metsästä albumi CD-formaatissa.
2. Hae vasta-alkajille tarkoitettu laulunopetuksen nuottikirja, joka on julkaistu viimeisen viiden vuoden aikana.
3. Hae jokin yhdysvaltalaisen Love -yhtyeen albumi CD-formaatissa.
4. Hae jousikvarteton jäsenille nuotit Mozartin teokseen Eine kleine Nachtmusik. Yksi viululle, yksi sellolle ja yksi alttoviululle.
5. Hae edellisen kysymyksen teos CD-formaatissa Lontoon sinfoniaorkesterin soittamana.

1. Ikä

2. Ammatti

3. Kuinka usein teet tiedonhakuja tietokannoista?

4. Kuinka usein käytät Finnaa musiikin etsimiseen?

5. Mitkä asiat koit hankalaksi tiedonhakuja tehdessäsi Finnassa / musiikkiaineistossa?

6. Mitkä asiat koit positiivisena tiedonhakuja tehdessäsi Finnassa / musiikkiaineistossa?

7. Kuinka kuvailisit rajauksien käyttöä?